

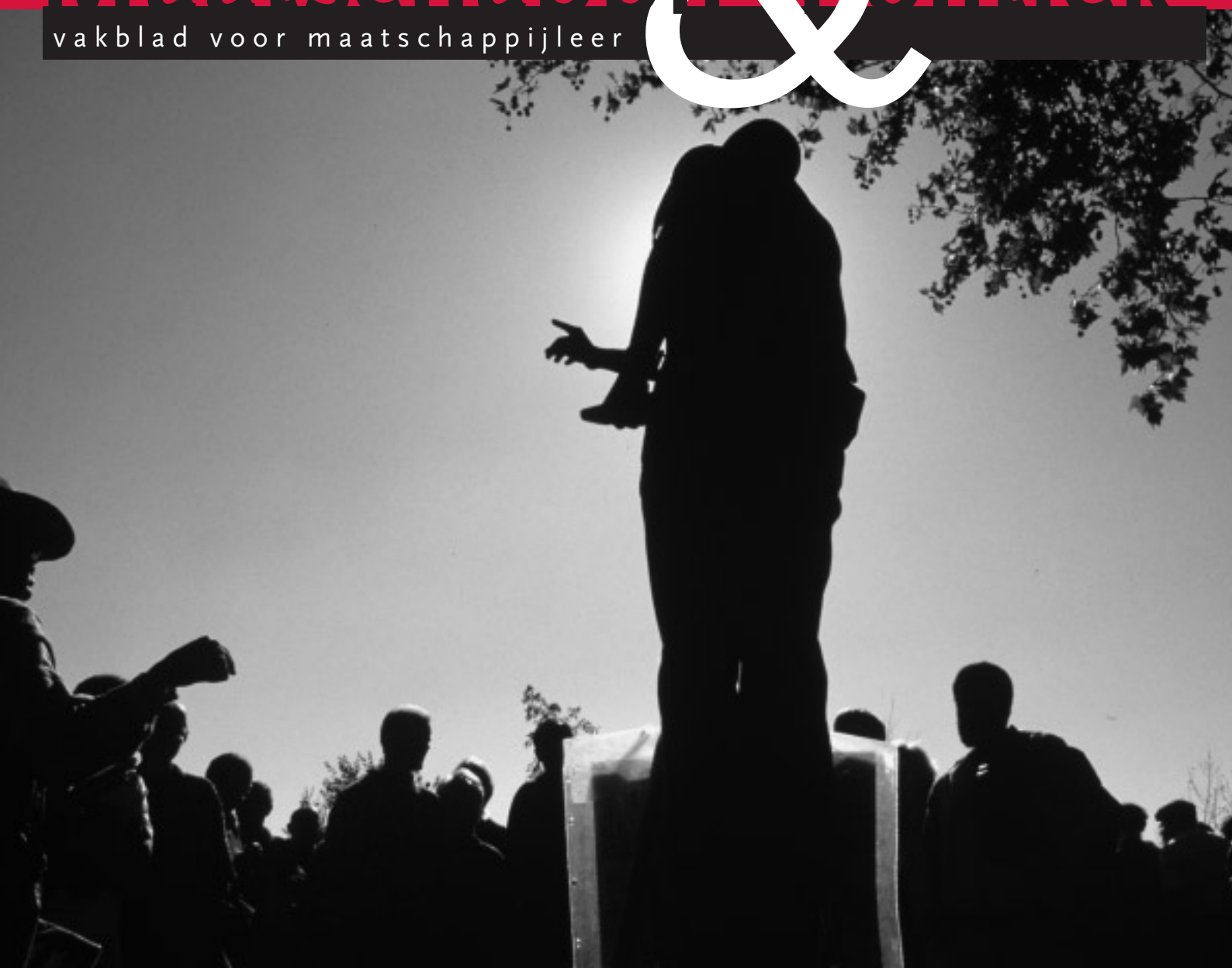
jaargang 37 - prijs € 5,40 - april 2006

3

Spotprentendebat
Doorlopende leerlijnen
Republiek Europa

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

I N H O U D

- 4** **Vrijheid van luidruchtige onnadenkendheid**
Spotprentenoorlog en debat over vrijheid van meningsuiting
- 7** **Het Westen is niet objectief**
Spotprenten: vrijheid van meningsuiting of terugkeer naar Middeleeuwen?
- 10** **Politiek van 10 tot 18 jaar**
Doorlopende leerlijnen als schakel in het onderwijs
- 13** **Van kijken naar zien**
Cartoons, reclame en propaganda in de klas
- 16** **Republiek Europa**
Pleidooi voor een nieuw Europa
- 20** **De diepste onderdompeling**
Interview over twee weken buitenlandse stage
- 24** **Vrij tot, vrij van ... en een schot hagel**
De erosie van Amerikaans geloof in vrijheid

R U B R I E K E N

- 3** **Geknipt & geschoren**
- 26** **Grom**
- 27** **Lesmateriaal**
*Politieke prioriteiten
Maatschappelijke problemen*
- 32** **Recensie**
Team
- 34** **NVLM**
- 35** **Signalementen**

(Foto: Bert Spiertz)

Redactioneel

De spotprentenoorlog lijkt aan hevigheid te hebben ingeboet. Reden voor *Maatschappij & Politiek* om terug te blikken en de standpunten – en de ontwikkeling daarvan in Nederland – te inventariseren. Opvallend afwezig in het debat bleven de moslims. Weliswaar zagen we avond aan avond op de buis hysterische moslims consulaten bestormen, maar dat is iets anders dan debatteren. *Maatschappij & Politiek* vroeg ‘onze man in Oman’ om een bijdrage van een terzake kundige moslim en ontving een beschouwing van Farhat Bessrou. Bessrou kijkt vanuit islamitisch perspectief naar de spotprentenoorlog en de verhouding tussen de islamitische wereld en het Westen.

Een andere belangrijke gastauteur in dit nummer is Kathalijne Buitenweg, europarlementariër namens GroenLinks. Zij bewerkte haar Anna Van Rijn-lezing over haar persoonlijke visie op Europa, Europese integratie en het Europese zelfbeeld tot een artikel voor *Maatschappij & Politiek*. Ik geloof niet we eerder zo’n welbespraakt artikel over de Europese zaak hebben gehad.

Drie SLO’ers hebben het over lijnen. Leerlijnen welteverstaan, doorlopende leerlijnen, waarvoor in kaart moet worden gebracht wanneer en hoe politieke maatschappijleerthema’s aan de orde komen, van het basisonderwijs tot en met de hoogste groepen van het voortgezet onderwijs – met de bedoeling daar de nodige stroomlijning in aan te brengen. Politiek, met name politieke prioriteitsstelling, komt ook aan de orde in het ruim vertegenwoordigde lesmateriaal, zowel voor vwo en havo als voor vmbo.

Dat en nog veel meer in dit volle en dankzij de bijdragen van Bessrou, Buitenweg en onze Amerikaanse correspondent Jeff Peck, zeer grensoverschrijdende nummer.

Hans van der Heijde

Nieuw leren kan goed werken

Er zijn aanwijzingen dat leerlingen meer gemotiveerd zijn en hun schoolprestaties verbeteren, concludeert het Tilburgs sociaal-wetenschappelijk onderzoeksinstituut IVA in *Nieuw leren waarderen*, een onderzoek in opdracht van de Vereniging van Schoolmanagers van Middelbare Scholen. Het zogeheten *nieuwe leren* is onderwerp van fel debat in het onderwijs. Steeds meer scholen voeren (vormen van) nieuw leren in, terwijl over de effecten ervan nog maar weinig bekend is. Volgens de onderzoekers blijkt uit literatuuronderzoek naar kleinschalige vormen van nieuw leren dat hiermee positieve effecten kunnen worden bereikt, mits aan belangrijke voorwaarden is voldaan. Het IVA beschrijft de resultaten van kleinere vernieuwingen. Door sommige innovaties kunnen leerlingen *dieper* gaan leren. 'Hiermee bedoelen we dat de stof beter beklijft', licht onderzoekster Bibi van Wolput toe, 'de leerlingen kunnen het geleerde beter toepassen'. Een eenduidige definitie van nieuw leren ontbreekt. De onderzoekers hebben daarom drie uitgangspunten geformuleerd: (i) er moet bij nieuw leren sprake zijn van een *activerende*

leeromgeving, die de leerling tot zelfstandig werken prikkelt, (ii) de opdrachten en leertaken moeten goed bij de belevingswereld van de leerlingen aansluiten en (iii) leerlingen moeten veel samenwerken. Volgens de Groningse hoogleraar Greetje van der Werf: 'Een belangrijk, vergaand uitgangspunt van het nieuwe leren is dat de leerling vaak zelf zijn leerproces stuurt.'

Van der Werf is niet onder de indruk van de conclusies die de Tilburgse onderzoekers op basis van kleinschalige vernieuwingen trekken: 'Nou lijkt het net of dat activerende leren alleen bij het nieuwe leren hoort, terwijl de leerlingen in het reguliere onderwijs net zo goed actief zijn. Er wordt altijd gedaan of het reguliere onderwijs passief is, maar dat is een karikatuur'. Het IVA stelt wel dat het effect van het nieuwe leren sterk afhankelijk is van een goede begeleiding door de docent. Soms blijft het effect uit, schrijven de onderzoekers, omdat de docenten er niet in slagen de beoogde vernieuwing vorm te geven. IVA-onderzoekster Van Wolput benadrukt dat er geen betrouwbaar onderzoek is waarin op grote schaal nieuwe en oude onderwijsvormen met elkaar worden vergeleken. (Bron: Gonny ten Haaft, in *Trouw*, 20 februari 2006)[HvdH]

Te weinig leerlingen voor moslimscholen

Tien tot twaalf islamitische basisscholen in Amsterdam, Haarlem, Zaanstad en Leiden verkeren in moeilijkheden, omdat ze onvoldoende leerlingen trekken. Rasit Bal, directeur van de islamitische scholenorganisatie ISBO, vreest opheffing van deze scholen. Landelijk zijn

er 46 islamitische basisscholen.

(Bron: ANP/Leeuwarder Courant, maart 2006)[HvdH]

Eng-nationalistisch

De Onderwijsraad gaat met zijn tijd mee. Vaardigheden opdoen en *leren leren* zijn uit en canons (pakketjes basis-kennis voor scholieren) zijn in. De voorzitter van de Onderwijsraad, A. van Wieringen: 'We beseffen nu wat de beperkingen zijn... en kijken ook meer naar kennisdomeinen die op zichzelf staan'. Hij erkent dat er 'veel zelfstandige kennis' is, 'die georganiseerd is, waar anderen lang over hebben nagedacht (...) Daar kunnen we allemaal ons voordeel mee doen'. Als het niet zo treurig was, zou het om te lachen zijn: deze samenvatting van millennia van wetenschapsbeoefening. Helaas blijkt de Onderwijsraad de ene onderwijskundige modegril door de andere te hebben vervangen. De Raad wil *een* canon, met daarin alle belangrijke elementen uit de Nederlandse cultuur. Natuurlijk, in een canon voor Nederlandse scholieren zou een snufje Nederlandse literatuur moeten zitten en nadruk op de Nederlandse geschiedenis is ook logisch. Maar de natuurwetenschappen behandelen als vaderlands verschijnsel, dat ligt zo weinig voor de hand dat men Van Wieringen wel moet verdenken van het eng-nationalisme dat de laatste tijd in de politiek opgeld doet. Straks moet Kamerlingh Onnes nog in het inburgeringsexamen. (Bron: Mieke van Baarsel in: *NRC Handelsblad*, 4 maart 2006)[HvdH]

Vrijheid van luidruchtige onnadenkendheid

HANS VAN DER HEIJDE

In september verschenen in de Deense krant *Jyllands Posten* enkele cartoons met afbeeldingen van Mohammed. De meeste bekende spotprent toonde Mohammed met een bom in zijn tulband. De spotprenten leidden tot verschillende demonstraties en gewelddadige uitingen in de islamitische wereld en heftige discussies over de vrijheid van meningsuiting in het Westen. In dit artikel zijn enkele feiten en reacties weergegeven.

Na de eerste demonstratieve uitbarstingen van woede kon men nog denken: 'Ach, beter een cartoonoorlog dan een echte oorlog', maar sindsdien vielen al tientallen doden.

Maatschappij & Politiek kan noch wil in politiek-maatschappelijke debatten voorop lopen. Liever wacht het af tot het palet van standpunten, argumenten, kritieken en duplieken alle mogelijke kleuren vertoont, om pas dan een inventarisatie te presenteren – vaak zonder zelf positie te kiezen. Zo

ook als het over de cartoonoorlog gaat, met dien verstande dat de redactie denkt dat dat debat nog lang niet is besloten.

Feiten

In het vroege najaar van 2005 publiceerde een Deense krant een aantal spotprenten, die op humoristisch bedoelde wijze vraagtekens plaatsten bij (het beeld van) de relatie tussen islam, fundamentalisme en terrorisme. De spotprenten beelden (ook) de profeet Mohammed af.

Een orthodox-islamitisch moslimleidsman in Denemarken was zeer verbolgen over de spotprenten, vooral over het afbeelden van Mohammed in een satirische context. Aanvankelijk vond hij niet veel gehoor, maar dat werd anders toen hij een paar maanden later met een map met spotprenten naar Libanon afreisde en ze daar aan islamitische geestelijken toonde.

Straatdemonstraties volgden, niet alleen in Beiroet, maar ook in andere islamitische landen. Excuses werden geëist en er werd tot een boycot van Deense producten opgeroepen. Sommige demonstraties liepen uit op gewelddadigheden: Scandinavische ambassade- en consulaatgebouwen werden bestormd en in brand gestoken en tijdens schietpartijen kwamen tientallen betogers om het leven.

De Deense krant publiceerde een excuus en de Deense regering sprak verontschuldigende woorden, zonder zich echt te verexcuseren. De Europese Unie bracht een verklaring uit van dezelfde strekking, maar zwakte die later weer af, en multinationale ondernemingen met activiteiten in de Arabische wereld brachten verklaringen uit met de mededeling dat ze niet Deens waren.

Nederland

Aanvankelijk overheersten in Nederland verbazing en verontwaardiging: verbazing over al die drukte om een paar spotprenten en verontwaardiging over het gebrek aan respect en waardering voor vrijheid van meningsuiting in de moslimwereld. Zelfbenoemde kampioenen van de vrijheid van meningsuiting zetten de spotprenten op hun internetpagina's.

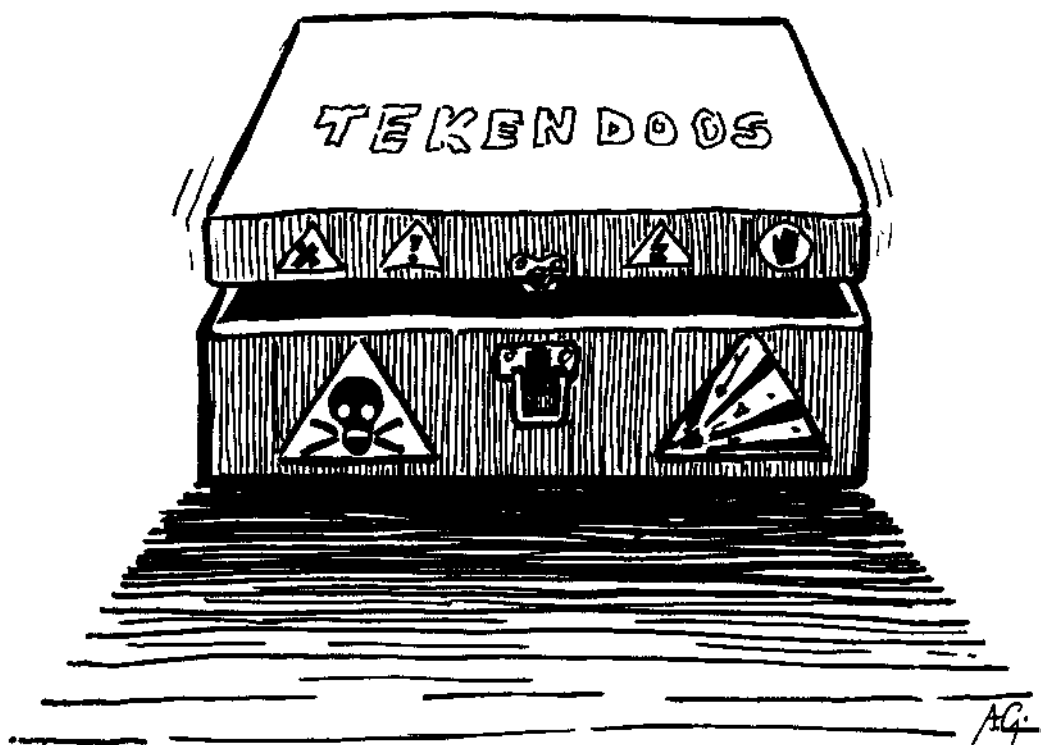
VVD-Kamerlid Ayaan Hirsi Ali trok internationaal de aandacht met haar oproep 'to defend the right to offend', implicierend dat vrijheid van meningsuiting ook vrijheid tot beledigen insloot. Dat leidde tot een tweede grote aanva-

ring met Hans Wiegel, die weliswaar van mening is dat vrijheid van meningsuiting een groot goed is en in het hart van de liberale traditie staat, maar dat het bewaren van kalmte en vreedzame, sociale verhoudingen minstens zo belangrijk zijn en soms eisen dat men zich voorzichtig uitdrukt. Alleen elementair fatsoen al schrijft voor dat men zijn vrijheid van meningsuiting niet moet gebruiken om anderen te kwetsen en de dampen aan te jagen, aldus het VVD-erelid.

Absolute vrijheid

Daarmee luidde Wiegel de tweede fase van het debat in, die draaide om de vraag hoe absoluut die vrijheid van meningsuiting eigenlijk is? Aan het ene uiterste van het spectrum staan diegenen die menen dat alles altijd gezegd of anderszins uitgedrukt moet kunnen worden, aan het andere uiterste diegenen die vinden dat die vrijheid niet mag worden mis- of gebruikt om te kwetsen, te beledigen, conflicten en tegenstellingen te verscherpen en verdeeldheid te zaaien.

De eersten vinden dat de bestaande wettelijke regels over smaad, laster, opruiing, enzovoorts al (meer dan) genoeg beperkingen van de vrijheid van meningsuiting vormen. De laatsten vinden die wettelijke beperkingen weliswaar voldoende, maar menen dat er daarnaast nog zoiets als fatsoen en prudentie bestaat. Behoort de wetenschap dat iemand met een uiting wordt gekwetst in het algemeen niet te leiden tot het besluit die uiting niet te doen?

Illustratie: Anneke Gast

Denken en zeggen

De *ik-zeg-wat-ik-denk-beweging* heeft misschien voor enige verfrissende doorbraken in de beklemmende cultuur van politieke correctheid gezorgd. Helaas blijken de aanhangers de energie die ze in dat zeggen stoppen, veelal aan de brandstof voor hun denken te onttrekken. Vrijheid van meningsuiting verwordt zo tot de vrijheid van luidruchtige onnadenkendheid, of onnadenkende luidruchtigheid... of is dat hetzelfde?

Aan de andere kant leidt het rekening willen houden met andermans gevoelens gemakkelijk tot gijzeling van de vrijheid van meningsuiting. Dat wisten we in Nederland trouwens al. Gedurende de verzuilingsjaren gold immers dat op bepaalde, met name religieuze, terreinen kritiek en satire uit den boze waren, omdat die geloofsgroepen konden kwetsen. Aangezien die groepen zelf mochten bepalen wat kwetsend was, was het satirische speelveld stukken kleiner dan het beeldscherm van de pas in de huiskamer geïntroduceerde televisie. Vergeten? Sla de televisiegeschiedenis er maar op na, met name het hoofdstuk over de verwijdering van de buis van het satirische programma *Zo is het toevallig ook nog eens een keer*.

Tussen de eerste schermutselingen van de spotprentenoorlog en nu lijken de meeste posities in het debat in de richting van het standpunt van Wiegel te zijn opgeschoven: hoofdredactionele commentaren pleiten meer dan in het begin van de crisis voor meer voorzichtigheid, meer nuancering en minder voor-het-hoofd-stoterij.

Oman

Hoe denken moslims in landen waar het tot protesten kwam nu over deze kwestie? De nieuwsmedia hebben er veel aan gedaan om hysterische, amokmakende demonstranten in beeld te brengen, maar van bedachtzame commentaren van bijvoorbeeld Arabisch-islamitisch kant hebben we in Nederland niet veel gezien of gehoord.

Daar doet *Maatschappij & Politiek* in dit nummer wat aan. Via onze man in het Arabische, tamelijk orthodox-islamitische sultanaat Oman vroegen en kregen we een artikel waarin naar aanleiding van de spotprentenkwestie de verhouding tussen islamitische en westerse culturen tegen het licht wordt gehouden – vanuit Arabisch-islamitisch perspectief.

De redactie is zich ervan bewust dat dat artikel, althans in Nederland, minstens zoveel vragen oproept als het tracht te beantwoorden. Zij is zich er ook van bewust dat ze op die vragen terug zal moeten komen, dat doet de redactie ook. Wellicht mede aan de hand van uw reacties. ■

Het Westen is niet objectief

FARHAT BESSROUR

De spotprentenoorlog heeft de verhouding tussen moslims en *het Westen* voor de zoveelste keer op scherp gezet. Hoe wordt in Arabisch-islamitische kringen over die verhouding gedacht? *Maatschappij & Politiek* vroeg het aan een docent van een (met een hbo-lerarenopleiding vergelijkbaar) instituut in Oman. Bij wijze van antwoord schreef Farhat Bessrouer onderstaande **beschouwing**.

De cartooncrisis is symptomatisch voor de vervreemding tussen westerse en islamitische culturen. Naar mijn mening maakt deze crisis voor de zoveelste keer duidelijk hoezeer het Westen tekortschiet bij de realisering van waarden die het zelf zo graag en zo luid proclameert: tolerantie, begrip en seculiere neutraliteit. Dat tekortschieten manifesteert zich op drie manieren: (i) baseren van oordelen op pure onwetendheid, (ii) hanteren van dubbele maatstaven als het om moslims gaat en (iii) gebruiken van verkeerde criteria bij het oordelen over moslims.

Van mensen die zichzelf als geciviliseerd beschouwen mag men verwachten dat ze kennis vergaren vooraleer te oordelen. De meeste

westerlingen zijn onwetend als het om de islam gaat. Ondanks die onwetendheid lijken ze de opvatting te delen dat de islam gewelddadig en achterlijk is, gezien de groeiende islamofobie en de blasfemische aanvallen op de *Koran*, de profeet en de islam in het algemeen.

Opvatting zonder grond

Die opvatting wordt door twee bronnen gevoed: ten eerste door een diepgewortelde haat tegen de islam, die generatie op generatie is doorgegeven sedert de eerste grote botsingen tussen de islam en het christendom. In feite herhalen de lasterlijke, Deense spotprenten dezelfde laster waaraan de Kruisvaarders zich al schuldig maakten, de suggestie wekkend dat we nog steeds in de Middeleeuwen leven. Sommige westerlingen wijzen die bevooroordeelde attitude af, maar tot een objectieve benadering van de islam blijkt het Westen nauwelijks nog in staat. Ten tweede wordt die opvatting gevoed door het gedrag van (een deel van de) moslims zelf, gedrag dat helaas ook terroristische acties en het doden van onschuldigen omvat.

Mag men evenwel de islam op grond van acties van sommige moslims beoordelen en veroordelen? Nee, net zoals het christendom niet mag worden veroordeeld op grond van hetgeen sommige christenen doen. Net zoals het ongerechtvaardigd is de vreselijke misdaden van Adolf Hitler aan het christendom toe te schrijven, is het ongerechtvaardigd terrorisme van moslims of misdaden van islamitische machthebbers aan de islam toe te schrijven... en dat laatste is nu

juist wat de tekenaars van de spotprenten proberen te doen.

Oordelen over andermans religie

Wie een religie wil beoordelen, moet dat doen op basis van hetgeen primaire bronnen over de leer zeggen en daaruit volgt voor kwesties als de positie van vrouwen en de houding ten opzichte van geweld, racisme en intolerantie.

Historisch kan worden aangetoond dat Mohammed – Vrede en Zegeningen Zijn Met Hem [hierna afgekort: VEZZMH] – in persoon de belichaming was van deemoedigheid, waarheidlievendheid, geloof, nederigheid, hoffelijkheid, edelmoe-

digheid en rechtschapenheid.

Daardoor verwierf hij het respect en de bewondering van een ieder die met hem te maken kreeg, zijn vijanden inclusief. De primaire en secundaire bronnen op grond waarvan die conclusie moet worden getrokken zijn overigens maar ten dele islamitisch.

Mohammed – VEZZMH – verenigde in zich de deemoedigheid van Jezus Christus, het krachtige karakter van Mozes, het militaire genie van Alexander de Grote en het politieke deskundigheid van David en Salomon. Hij was religieus leider, sociaal hervormer, moreel leidsman, politiek denker, groot staatsman, briljant militair aanvoerder, bestuur-

lijke grootheid, onpartijdig rechter, trouw vriend en heerlijk gezelschap, toegewijd echtgenoot en liefhebberende vader. Veel van die kwaliteiten kunnen in sommige van de groten der geschiedenis als Jezus, Mozes, Salomon, David of Abraham – Vrede en Zegeningen Zijn Met Hem – worden aangetroffen, maar er is maar *een* man die ze allemaal in zich verenigt: Mohammed – VEZZMH. Welnu, verdient een dergelijke man het te worden geridiculiseerd en vernederd? Ik ben ervan overtuigd dat de cartoonisten – zouden zij hebben geweten wie en wat Mohammed was – zelfs niet aan het maken van een spotprent zouden hebben gedacht, maar juist al hun creativiteit zouden

hebben aangewend om hem met een kunstwerk te eren. Dit zou hen vervolgens het respect en de dankbaarheid van anderhalf miljard moslims hebben opgeleverd, in plaats van hun gramschap en haat!

Metten met twee maten

Verwijzen naar de vrijheid van meningsuiting is in dit geval dus vreemd en ongerechtvaardigd, want die vrijheid behoort te worden aangewend voor kritiek en satire op het kwaad en niet op het goede – op de vijanden van vrede en tolerantie en niet op de kampioen van liefde en begrip. Vrijheid van meningsuiting is niet de vrijheid om te liegen, te lasteren en haat te zaaien.

In tegenstelling tot hetgeen veel westerlingen denken, hebben moslims veel waardering voor vrijheid van meningsuiting (te meer omdat zoveel moslims ervan zijn verstoken!), maar we geloven ook dat respect voor wie en wat respect verdient, boven de vrijheid van meningsuiting gaat.

Trouwens, zijn de spotprenten niet in klinkklare tegenspraak met een van de fundamentele leerstellingen van het secularisme, te weten tolerantie? Hoe kan men zeggen tolerant te zijn, als men besmeurt wat sommige van zijn landgenoten of zelfs burens als heilig beschouwen?

Als het om vrijheid van meningsuiting gaat, meten westerse media vaak met twee maten. Is die vrijheid van meningsuiting, die voor veel westerlingen in de spotprentenkwestie zo heilig lijkt te zijn, in het Westen wel zo absoluut? Zou een westerse krant een artikel publiceren waarin wordt beweerd dat het aantal holocaustslachtoffers opzettelijk wordt overdreven; of dat de Palestijnse milities financieel en mili-

tair moeten worden gesteund, omdat ze een gerechtvaardigde strijd tegen joodse bezetters voeren; of dat de staat Israël moet worden opgeheven en de joden zich definitief in, bijvoorbeeld, Denemarken en Noorwegen moeten vestigen? Zou worden toegestaan een artikel te publiceren dat beargumenteert dat homoseksuelen streng moeten worden gestraft omdat ze pervers en onnatuurlijk zijn?

Misverstanden en onbegrip

Bij hun beschouwing van de islam of islamitische aangelegenheden maken westerlingen vaak de fout louter vanuit hun eigen seculiere referentiekader waar te nemen en te oordelen – overigens maken veel moslims dezelfde fout door westerse waarden vanuit een louter islamitisch referentiekader te beoordelen.

In landen met een seculiere cultuur is, religieus gesproken, niets en niemand heilig. In landen met een islamitische cultuur is religie (dat wil zeggen: de islam) van het allerhoogste belang. Die maakt onderdeel uit van het alledaagse leven en van alle aspecten daarvan: we spreken er dagelijks over, we bekommeren ons erom, we beoordelen elkaar op basis ervan, we leven ernaar en onze dierbaarste droom is ervoor te sterven.

Deze tegenstelling veroorzaakt gemakkelijk misverstanden, een verwrongen beeld van de ander en onbegrip. Een duidelijke illustratie daarvan was de reactie in de westerse media op de massale woede van moslims over de spotprenten: 'Al die drukte om een paar spotprenten?'

'Ja', is mijn antwoord. Er kan niet genoeg drukte worden gemaakt over de ontheiliging van de edelste mens

die ooit op de wereld was.

Mohammed – VEZZMH – is alle moslims dierbaarder dan het dierbaarste dat zij op aarde hebben en zij zijn te allen tijde bereid om alles voor hem op te geven. Dat geloven wij en dat is ons geloof.

Vreedzame coëxistentie?

Het is de hoogste tijd dat westerlingen respect tonen voor de profeet Mohammed – VEZZMH – niet alleen omdat hij kwaliteiten belichaamde die zijzelf ook hoog achten, maar ook omdat zij dat aan deze boodschapper, gestuurd door Allah als 'zegening voor de mensheid' zijn verschuldigd. Als zij daartoe echter niet genegen zijn, moeten zij toch worden opgeroepen om het spel volgens de regels te spelen en het geloof van moslims te respecteren – willen zij althans echt die vreedzame coëxistentie die zij zeggen te willen. Tegelijkertijd geldt voor moslims dat zij zich niet moeten laten shockeren door de onverschilligheid van veel westerlingen ten aanzien van ontheiliging van religieuze belijdenissen en symbolen. Als moslims begrip en vriendschap willen, dan moeten zij westerlingen met wijsheid en zachmoedigheid tegemoet treden en hen uitnodigen te denken alvorens te handelen en te begrijpen alvorens te oordelen. ■

Farhat Bessrouer is docent aan een opleidingsinstituut in Oman dat vergelijkbaar is met een Nederlandse hbo-lerarenopleiding.

Vertaling: Hans van der Heijde

Politiek van 10 tot 18 jaar

MANNUS GORIS, LIEKE MEIJS & JAN SNIKERS

Het onderwijs over politiek beperkt zich niet tot hetgeen maatschappijleerdocenten hun leerlingen bijbrengen. Reeds vanaf hun tiende jaar maken leerlingen kennis met de politiek. In dit artikel maakt u kennis met de door Stichting Leerplanontwikkeling beschreven doorlopende leerlijnen die de politieke ontwikkeling van leerlingen in kaart brengen.

Docenten Maatschappijleer hebben over het algemeen maar *een* jaar ter beschikking om hun leerlingen iets over politiek te leren. Heel weinig dus, maar het thema Politiek staat niet alleen bij Maatschappijleer op het programma; in het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs komt het ook aan de orde. Daar is voor de maatschappijleerdocent echter moeilijk zicht op te krijgen, vooral als dit onderwijs zich buiten de muren van zijn eigen school afspeelt. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) gevraagd om doorlopende leerlijnen te beschrijven om zicht te krijgen op hetgeen leerlingen in elke fase van hun onderwijsloopbaan leren. Binnen het leergebied Mens & Maatschappij is ook een doorlopende leerlijn voor

Politiek beschreven, met als titel: Macht, gezag en bestuur.

Doorlopende leerlijnen

Toen de plannen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs door de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming werden gepresenteerd, bleek dat de keuze die de school hierin maakt consequenties voor de bovenbouw heeft. Als een school bijvoorbeeld voor geïntegreerde leergebieden in de onderbouw kiest, is het de vraag hoe een bovenbouw met naar vakken gesplitst onderwijs daar dan op aansluit en als de nieuwe kerndoelen voor de onderbouw maar heel globaal omschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen, is het de vraag hoe docenten dan hun programma bepalen?

Om antwoord op dergelijke vragen te kunnen geven heeft SLO doorlo-

pende leerlijnen beschreven voor de leergebieden Mens & Natuur, Kunst & Cultuur en Mens & Maatschappij. In elke fase van het onderwijs zou een docent immers moeten weten wat een leerling in een eerdere periode over thema's uit zijn vakprogramma heeft gehad en wat daarover vervolgens nog wordt aangeboden.

Daar is tot nog toe moeilijk zicht op te krijgen. Leerlingen komen van verschillende basisscholen, krijgen les van verschillende onderbouwdocenten en kiezen verschillende sectoren en profielen in de bovenbouw.

Kunnen daaruit wel doorlopende leerlijnen worden gedestilleerd?

Het is eenvoudiger om te starten bij de voorgeschreven onderwijsprogramma's voor het basisonderwijs tot en met de bovenbouw van havo/vwo. Om niet in allerlei kleine subdomeinen van examenprogramma's te verzanden, heeft SLO voor een selectie van kernconcepten gekozen – een soort rode draden – die in die onderwijsprogramma's zijn te onderscheiden.

Een kernconcept wordt ontleend aan kerndoelen en eindtermen, die meestal in samenhangende begrippen en vaardigheden zijn beschreven. Een kernconcept biedt een instrument om vakoverstijgende samenhang in beeld te brengen; dus niet alleen wat bij Maatschappijleer over politiek wordt geleerd, maar ook bij Geschiedenis, Aardrijkskunde en Economie.

Voor Mens & Maatschappij zijn in nevenstaand kader zes inhoudelijke kernconcepten en drie algemene vaardigheden beschreven.

Het overgrote deel van de kerndoelen van het primaire onderwijs, van de onderbouw en van de examenprogramma's van de maatschappijvak-

Kernconcepten

1. Macht, gezag en bestuur
2. Cultuur, levensbeschouwing en identiteit
3. Arbeid en zorg
4. Fysische en sociale leefomgeving
5. Wetenschap, technologie en samenleving
6. Internationale betrekkingen

Algemene vaardigheden

1. Waarden/standpunt bepalen
2. Onderzoek doen
3. Informatievaardigheden, inclusief vakspecifieke vakbenaderingswijze

Een nadere uitwerking in vraagvorm van de kernconcepten is te verkrijgen via l.meijs@slo.nl.

ken in de bovenbouw kunnen bij deze zes kernconcepten worden ondergebracht. Hiermee is niet gezegd dat er geen andere kernconcepten zijn te bedenken. Deze zes kernconcepten hebben eerder de status van suggesties, waar-

langs doorlopende leerlijnen zijn te beschrijven.

Politiek: van basisschool tot vwo-6

Op de basisschool krijgen leerlingen het vak Wereldoriëntatie, met daarin Aardrijkskunde en Geschiedenis. Wat leerlingen over politiek moeten kennen, is te lezen in kerndoel 36 van *Oriëntatie op jezelf en de wereld*: de hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs gaan bij het domein Mens & Maatschappij twee kerndoelen over politiek: leerlingen 'moeten op hoofdlijnen leren hoe het Nederlands politieke bestel als democratie functioneert' en 'hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn' (kerndoel 44) en 'leren de betekenis te begrijpen van

Europese samenwerking en de Europese Unie voor zichzelf, voor Nederland en de wereld' (kerndoel 45).

In de bovenbouw krijgt dit voor alle leerlingen een vervolg bij het vak Maatschappijleer: op het vmbo bij het domein Macht en Zeggenschap, op havo/vwo bij het domein Parlementaire Democratie (nieuw examenprogramma 2007) of Politieke Besluitvorming (Maatschappijleer 2). Leerlingen die een maatschappijprofiel kiezen, krijgen ook nog een vervolg bij het verplichte profielvak Geschiedenis, met daarin aandacht voor geschiedenis van de rechtsstaat en parlementaire democratie en voor kenmerkende aspecten van de inrichting van het bestuur en de verdeling van macht in de diverse tijdvakken. Veel onderdelen hebben dus betrekking op hetzelfde kernconcept. Voor leerlingen en docenten is dit echter

Illustratie: Joliet Leenhouts

nog geen doorlopende leerlijn. Docenten klagen vaak dat ze niets merken van hetgeen leerlingen hier al over weten ('Heb ik nooit van gehoord, juf') en leerlingen klagen dat er geen samenhang is met andere vakken, waarin een onderwerp ook aan de orde komt ('Meneer Pieters legt dit heel anders uit'). Je hoort nogal eens dat docenten er dan maar voor kiezen 'gewoon weer van vooraf aan te beginnen'. Dit is dus een gemiste kans om voor leerlingen een rode draad aan te brengen in alle informatie die ze vanaf hun tiende tot en met hun achttiende jaar over het thema Politiek ontvangen.

Democratie in Nederland

Op basis van de kerndoelen en examenprogramma's heeft SLO een ideaaltypisch voorbeeld gemaakt van een doorlopende leerlijn. Het onderwerp is 'Democratie in Nederland'. Op de basisschool is het aangrijpingspunt een actie 'Izra moet blijven', waarin de vraag wordt gesteld hoe ervoor te zorgen dat het asielkind Izra in Nederland kan blijven. Achtereenvolgens komen vragen aan bod als: 'Wie neemt daarover een besluit in Nederland?', 'Wat is de rol daarbij van de gemeente, het parlement, de ministers, de Koningin?' en 'Tot wie kun je je het beste richten en in welke volgorde?'. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs wordt het stokje doorgegeven aan de kwestie 'Een *halfpip* in onze stad'. Leerlingen gaan zich verdiepen in de vraag hoe ze kunnen zorgen dat er een *halfpip* in hun stad of dorp komt. Ze zoeken antwoorden op de vragen: 'Hoe verloopt de besluitvorming in de gemeente?', 'Wat is de rol van de

gemeenteraad, van Burgemeester & Wethouders en van de ambtenaren?', 'Welke belangen (tegenstellingen) spelen mee?' en 'Op welke manier kunnen leerlingen hun invloed vergroten?'.

Het derde leerjaar voor havo/vwo kent geen voorgeschreven programma. Gezien het feit dat het thema Democratie in Nederland verder in de bovenbouw doorloopt, lijkt het voor de hand te liggen om in het derde leerjaar voor dit onderwerp tijd te reserveren.

Voor het derde leerjaar is 'Een eigen politieke partij' voorgesteld.

Leerlingen denken na over de vraag wat zij in een eigen partijprogramma op zouden willen nemen. Ze zoeken naar mogelijkheden om met klasgenoten tot overeenstemming te komen en een nieuwe partij op te richten. Via het nabootsen van echte verkiezingen in de klas, kan worden bekeken welke partijen samen een regering kunnen vormen en welke partijen in de oppositie moeten gaan. Ook voor vmbo-3 is dit een aantrekkelijk onderwerp binnen de maatschappijleerlessen.

In de havo/vwo-bovenbouw gaan leerlingen bij Maatschappijleer dieper in op (onder andere) democratie. Leerlingen zouden kunnen verkennen of het kiesrecht voor 16-jarigen haalbaar is: 'Hoe kun je deze kwestie op de politieke agenda krijgen?', 'Bij welke politieke partijen krijgt een dergelijk voorstel een kans?' en 'Wat moet gebeuren om het tot wetgeving te brengen?'.

Ideaal

Zoals al eerder gezegd gaat het om een ideaaltypisch voorbeeld van een doorlopende leerlijn; het is ondoenlijk voor een maatschappijleerdocent

Macht, gezag en bestuur Uitwerking van het kernconcept Macht, gezag en bestuur

- Hoe is de inrichting van het bestuur en de verdeling van macht in de loop van de geschiedenis veranderd en waarom hebben die in bepaalde tijdvakken bepaalde vormen aangenomen?
- Wat waren in de loop van de geschiedenis daarvan de effecten voor onderdanen c.q. burgers?
- Hoe worden macht en gezag verworven, gebruikt en gerechtvaardigd?
- Hoe komt besluitvorming tot stand en wat is daarin de rol van verschillende actoren, waaronder de overheid?
- Wat is de invloed van ideologieën op processen van politieke besluitvorming?
- Hoe voorziet de samenleving in de bescherming van de rechten van haar ingezetenen?

om dit in zijn eentje te realiseren. Binnen de eigen school kunnen echter zeker aanzetten tot doorlopende leerlijnen worden gegeven, al is het maar rondom enkele belangrijke kernconcepten. Door middel van het starten van *netwerken doorlopende leerlijnen* worden scholen ondersteund met instrumenten om in de programma's van onder- en bovenbouw een lijn voor onder andere de maatschappijvakken uit te zetten. Scholen die in dergelijke netwerken willen participeren, kunnen zich aanmelden bij l.meijs@slo.nl, bij wie ook een nadere uitwerking in vraagvorm van de kernconcepten is te verkrijgen. ■

Mannus Goris, Lieke Meijs, Jan Sniekers zijn verbonden aan Stichting Leerplanontwikkeling (SLO).

Van kijken naar zien

SIMON VAN DER WAL

In een cultuur waar het beeld zo prominent aanwezig is, is het noodzakelijk jonge mensen te leren beelden te interpreteren en analyseren. Maatschappijleer en Geschiedenis zijn bij uitstek de vakken waarin de werking van beelden als (verborgen) boodschappers aan bod kan komen, stelt Simon van der

Wal in deze **presentatie**.

Het beeld neemt in onze maatschappij een dominante plaats in. Film en televisie zijn inmiddels via internet toegankelijk en op elke plek, bijvoorbeeld via een i-pod of een mobiele telefoon, beschikbaar. Vooral de huidige generatie jongeren; de *homo zappiens*, voelt zich in deze, vluchtige beeldcultuur thuis. Het beeld spreekt directer aan dan het woord en kan sneller een boodschap overdragen. Deze directheid heeft een keerzijde. Mechanismen ter beïnvloeding en manipulatie werken via het beeld – juist door deze directheid – zeer effectief. Voorlichters, propagandamakers, cartoonisten en reclamemakers bedienen zich dan ook graag van dit snoepgoed voor het oog.

Beeldanalyse

Beeldmateriaal in de vorm van reclame, cartoons en propaganda is zeer geschikt voor analyse. Het draagt een versimpelde kijk op de wereld uit en maakt gebruik van stijlmiddelen die eenvoudig zijn te herkennen. Leerlingen voelen zich, zeker als het betrekking op de actualiteit heeft, vaak direct aangesproken. Dit wil niet zeggen dat zij hierdoor de betekenis van het afgebeelde altijd goed interpreteren. Kijken is niet altijd zien. Mijn ervaring is dat leerlingen en studenten, bijvoorbeeld bij de analyse van cartoons, vrij oppervlakkig kijken. Allerlei beeldinformatie in de vorm van symbolen en stijlfiguren (paradox, ironie) worden niet als zodanig herkend. Gebrek aan voorkennis wordt door leerlingen en studenten verhuld door naar de betekenis te gissen. Dit levert overigens vaak prachtige associaties en sterke verhalen op. Voor het goed duiden van afbeeldingen is geletterdheid in combinatie

Propaganda met propaganda bestreden.

(Titel: Afmaken!, cartoon van Leo Jordaan uit 1939, Collectie Atlas van Stolk)

met historische kennis nodig. Zo zullen hamer en sikkel zonder kennis van de geschiedenis van het communistische Rusland niet veel meer dan gebruiksvoorwerpen zijn. De mate waarin bij leerlingen een beroep op deze kennis en vaardigheden wordt gedaan, is natuurlijk wel afhankelijk van de complexiteit van de afbeelding. Voor de onderbouw van het vmbo is een cartoon die direct uit de actualiteit voortkomt en op een algemeen herkend maatschappelijk probleem betrekking heeft als afbeelding beter bruikbaar zijn dan een historisch *rijke* achttiende-eeuwse spotprent uit de patriotentijd.

Werkwijze

Voor het analyseren van beeldmateriaal is het goed leerlingen volgens een bepaalde procedure te laten werken. Een systematische werkwijze kan voorkomen dat een afbeelding al na een vluchtige blik van een betekenis wordt voorzien, zonder dat grondig naar alle beeldelementen is gekeken. Vanuit de kunstgeschiedenis zijn verschillende methoden ontwikkeld om het beeld te interpreteren. Deze zijn ook voor het voortgezet onderwijs aangepast en vertaald. De meeste van deze analysemethoden gaan uit van de drie stappen: beschrijven, analyseren en interpreteren van het beeld.¹

1. Beschrijven

In deze fase beschrijven leerlingen wat ze aan voorwerpen en personen op de afbeelding zien, zonder daar al een betekenis aan toe te kennen.

2. Analyseren

Nadat alle beeldelementen in kaart zijn gebracht, gaan leerlingen de

Internetbronnen

Veel bruikbaar beeldmateriaal is op internet te vinden. Steeds meer musea, archieven en andere culturele instellingen digitaliseren hun collecties en maken deze via internet toegankelijk. In Nederland gebeurt dit grootschalig in het project *Het Geheugen van Nederland*. De bijbehorende internetpagina www.hetgeheugenvannederland.nl geeft een overzicht van de collecties die inmiddels zijn gedigitaliseerd.

Hieronder staan een paar krenten uit de pap uit deze en andere collecties.

Persmuseum (www.persmuseum.nl)

Veel van de exposities die het Persmuseum organiseert zijn in webexposities vertaald. Aan te bevelen zijn: *Politiek in Prent* met de beste politieke prenten van de jaren 2003 en 2004 en *Het beeld van Duitsland in de Nederlandse karikatuur, 1871–2005*. Verder bevat deze internetpagina werk van Stefan Verwey, Peter van Straaten, Albert Hahn, Leen Jordaan en Jo Spier en de Belgische tekenaars Fritz Behrendt, Kamagurka, ZaZa en Zak. Ook Fokke en Sukke ontbreken niet.

Van Zeep tot Soap (www.vrouwentijdschriften.nl/expo)

Covers van tijdschriften en reclames verwijzen impliciet en expliciet naar allerlei maatschappelijke opvattingen over bijvoorbeeld de relatie tussen man en vrouw, het milieu, gezondheid enzovoorts. Ze geven een bepaald tijdsbeeld en zijn daardoor vaak een prachtige bron voor Maatschappijleer en Geschiedenis.

In de webtentoonstelling *Van Zeep tot Soap*, een samenwerkingsverband tussen onder andere het Persmuseum en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), laat men aan de hand van vrouwentijdschriften in een aantal thema's zien hoe in de loop van de tijd over moederschap, seksualiteit, emancipatie, en dergelijke werd gedacht.

Het ReclameArsenaal (www.reclamearsenaal.nl)

De stichting Het ReclameArsenaal heeft zich over het Nederlands reclame-erfgoed ontfermd. Via de internetpagina van de stichting is een online database met 19.000 items aan reclamemateriaal te raadplegen en op te vragen. Met deze pagina als uitgangspunt is het goed mogelijk leerlingen een klein onderzoek te laten doen. Zo kunnen wasmiddelenreclames uit de jaren vijftig met die uit de jaren zeventig worden vergeleken.

afbeelding verder analyseren. Daarbij kan, afhankelijk van het niveau, een onderscheid tussen vorm, inhoud en functie van een afbeelding worden gemaakt. Bij de vorm gaat het om de vraag hoe iets

is gemaakt (materiaal, compositie), bij de inhoud om de vraag wat iets voorstelt en bij de functie om de vraag waarom of waarvoor het is gemaakt.

Voor reclame- en propagandabron-

IISG (www.iisg.nl/exhibitions)

De internetpagina van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) bevat een aantal virtuele tentoonstellingen met prachtig beeldmateriaal. *The chairman smiles* geeft bijvoorbeeld een overzicht van de ontwikkeling van propagandaposters in de Sovjet-Unie, China en Cuba. Kenmerken van propaganda zijn aan de hand van deze poster prima te bestuderen.

Prelinger archives (www.archive.org/details/prelinger)

De *Prelinger archives* zijn onderdeel van *The Internet Archive* en omvatten een enorme collectie van bijna 2.000 reclame- en voorlichtingsfilms. Deze films zijn via de internetpagina in verschillende videoformaten te downloaden. Het materiaal bevat onder andere het hilarische voorlichtingsfilmpje *Duck and Cover* uit 1951 over het treffen van de juiste maatregelen ten tijde van een nucleaire aanval.

Cartoondatabase Kent (library.kent.ac.uk/cartoons)

Een enorme hoeveelheid van vooral Engelse politieke cartoons is te vinden op de internetpagina van *The Centre for the Study of Cartoons and Caricature*. Dit instituut aan de Universiteit van Kent is in 1973 opgericht met als doel het verzamelen en bestuderen van Britse politieke cartoons. Inmiddels heeft deze instelling de grootste elektronische collectie cartoons ter wereld. Met behulp van een zoekscherm is de database on line op verschillende manieren te doorzoeken. Zo is het mogelijk cartoons op te vragen die naar aanleiding van een bepaalde gebeurtenis zijn gemaakt, maar kan er ook worden gezocht naar cartoons waarop bepaalde voorwerpen of personen staan afgebeeld. Deze uitgebreide manier van zoeken maakt het niet alleen mogelijk eenvoudig cartoons bij bepaalde gebeurtenissen te zoeken, ook is het gebruik van symbolen in cartoons zo eenvoudiger te bestuderen.

Simon van der Wal

nen zal een docent meer specifiek willen ingaan op de technieken die bij het maken van dergelijke bronnen een rol spelen, zoals het inspelen op angst, het gebruik van eufemismen en algemeenheden.²

3. Interpreteren

Als laatste stap gaan leerlingen in op de betekenis van de verschillende beeldelementen in relatie tot de betekenis van de bron als geheel: wat is boodschap van de maker, op welke

manier wordt deze overgedragen en was er een specifieke aanleiding voor het maken van de bron?

De bron kan in deze fase eventueel ook in een breder historisch-maatschappelijk kader worden geplaatst: 'Is de boodschap van de maker te relateren aan algemene maatschappelijke denkbeelden' en 'Is/was de visie van de maker uniek/controversieel?'.

Een aardige manier om de kennis, die leerlingen bij de analyse van dergelijk beeldmateriaal opdoen, toe te laten passen, is ze zelf bijvoorbeeld een cartoon of een propagandaposter te laten maken. Laat ze daarbij eerst nadenken over de boodschap die ze willen overbrengen en de technieken die ze daarbij willen gebruiken (teksten, symbolen, stijlfiguren, kleurgebruik).

Voor de minder tekenvaardige leerling is het mogelijk hiervoor *Word of PowerPoint* te gebruiken. Met behulp van de tekenwerkbalk en de clipbibliotheek van beide programma's is vrij eenvoudig een digitale cartoon te maken. ■

Noten

1. Een interessante variant van deze methode is onlangs gemaakt door Cedric Regtop en Ineke Veldhuis-Meester, in: *Kleio*, 2 (2005), pp.17–21. Als pdf-bestand te vinden op: www.vgnkleio.nl/d/spotprent.pdf.
2. Voor dit type bron heeft geschiedenisdocent Albert van der Kaap een analyseschema gemaakt. Dit is te vinden op: <http://histoforum.digischool.nl/propaganda2/analyse.htm>.

Simon van der Wal is docent ICT en Geschiedenis aan de Lerarenopleiding van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden.

Republiek Europa

KATHALIJNE BUITENWEG

Na het Franse en Nederlandse 'nee' tegen het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa is het duidelijk geworden dat de toekomst van Europa om extra aandacht vraagt. Europarlementariër Kathalijne Buitenweg

(GroenLinks) schets in deze **beschouwing** haar toekomstvisie: **de Republiek Europa.**

Vorig jaar heb ik hartstochtelijk campagne gevoerd voor de Europese Grondwet. Ik was ervan overtuigd dat dit verdrag Europa opener en democratischer, groener, socialer en sterker op het wereldtoneel kon maken. Het massale 'nee' van 1 juni heeft duidelijk gemaakt dat veel Nederlanders de Grondwet niet zagen zitten. Zij bood geen overtuigende remedie voor de tekortkomingen van het huidige Europa. Als politici het wantrouwen van de burgers willen wegnemen, zullen ze met een beter verdrag moeten komen.

Integratie

Aan een nieuwe verdragsherziening dient echter iets vooraf te gaan: een debat over het doel van de Europese integratie. Decennialang was die integratie een heimelijk proces. Haar geestelijk vaders, Jean Monnet en Robert Schuman, lieten het einddoel bewust in het midden. Zij waren

bang dat hun blauwdruk voor verzoening stuk zou slaan op de klippen van het onderlinge wantrouwen tussen voormalige vijanden. Na een moeizame start volgde het ene Europese verdrag op het andere, maar over het einddoel van de integratie lieten maar weinig politici zich uit. Daardoor bleven veel burgers in de waan dat de Europese Unie (EU) de nationale soevereiniteit niet aantastte, maar er ontstond tevens ruimte voor de misvatting dat Europa op een superstaat aankoerst. Het debat over Europa ging en gaat teveel over politieke deals en onderhandelingen. De politiek van kleine stappen is eerzaam, maar kan niet zonder politici die tegelijkertijd aangeven waar die stappen heen moeten leiden. Een dergelijk toekomstbeeld wil ik hier schetsen. Ik heb het, licht provocatief, de *Republiek Europa* gedoopt. Het is niet het eindstadium van de integratie. Elke generatie

Europeanen moet haar eigen keuzen kunnen maken. Het is een schets van hetgeen we binnen een generatie, in 2030, van Europa kunnen maken.

Merkwaardige republiek

De Republiek Europa is de enige wereldmacht die niet door veroveringen is ontstaan, maar door de vrijwillige aaneensluiting van staten. Bij haar totstandkoming is geen bloed gevloeid, wel veel zweet. Haar grondgebied reikt van IJsland tot Turkije, maar zij is nergens de baas – althans niet alleen. De 38 republieken en koninkrijken waaruit de Republiek is ontstaan zijn meer dan folklore. Zij zijn ook anno 2030 nog springlevend.

De lidstaten hebben nog steeds hun eigen vlag, volkslied, staatshoofd, regering, parlement en rechters. Toch zijn het geen klassieke staten. Hun onderlinge grenzen zijn onzichtbaar. Men kan met de hogesnelheidstrein van Amsterdam naar Athene reizen zonder een douanier of politiebeambte tegen te komen. Alle lidstaten hebben hun eigen taal, soms meerdere, maar men kan overal met steenkolenengels terecht. Die taal is

de *lingua franca* van de 600 miljoen Europeanen. In de meeste lidstaten betaalt men in euro's. Het assortiment in de supermarkt verschilt per land, maar op elke schap treft men producten aan met het Europese eco-keurmerk. Niet alleen het gezonde voedsel is typisch Europees, maar ook de schone lucht. De mondkapjes die tot de standaarduitrusting van veel Aziaten behoren, zijn hier overbodig.

Reizigers uit China of de Verenigde Staten valt het op hoe weinig armoede ze in Europa zien.

Natuurlijk komt men op straat wel eens een bedelaar tegen. Maar de Republiek is er trots op dat zij geen massale armoede of getto's kent.

Daarvoor betalen de meeste Europeanen graag wat meer belasting.

Een Republiek die zowel IJsland als Turkije omvat kan geen centralistische eenheidsstaat zijn. Het model voor Europa is niet de Franse republiek met haar ene en ondeelbare volk. De Republiek Europa lijkt veel meer op de Republiek der Verenigde Nederlanden uit de zeventiende eeuw: staten die op een aantal terreinen hun krachten hebben gebundeld om hun eigenheid beter te kunnen handhaven.

Minder markt, meer vrijheid

De meeste nationale regeringen hebben een minister van Europese Zaken en een staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, omdat hun buitenlandse politiek goeddeels in Brussel wordt gemaakt. Ook het asiel- en monetair beleid zijn geëuropeaaniseerd. Dat geldt tevens voor de bestrijding van misdaad, milieuvuiling, infectieziekten, sociale en fiscale dumping, voor zover het grens-

overschrijdende problemen betreft. Bij voedselveiligheid, consumentenbescherming, dierenwelzijn en natuurbehoud speelt Brussel een belangrijke rol.

Daarentegen maakt elke lidstaat zijn eigen beleid voor onder meer volksgezondheid, onderwijs, cultuur, media, welzijn, volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en openbaar vervoer. Op het gebied van landbouw, milieu en sociale bescherming bieden de Europese kaders volop ruimte voor nationale of lokale keuzen. In de nationale arena wordt hevig over de grenzen van staat en markt gestreden. De Europese instellingen hebben de ambitie opgegeven om publieke diensten Europa-wijd te liberaliseren.

Het sociaal beleid van de lidstaten vertoont ook in 2030 nog verschillen. In Duitsland zijn werknemers beter tegen ontslag beschermd dan in Denemarken. Daar staat tegenover dat Deense werklozen een hogere uitkering ontvangen. De lidstaten zijn de baas over de inrichting van hun sociale stelsels, zolang zij de sociale grondrechten respecteren. Een aantal van deze grondrechten is in Europese wetten uitgewerkt, zoals het voorschrift dat uitkeringen minstens het bestaansminimum verzekeren. Deze laatste wet kwam tot stand na een Europees *burgerinitiatief* van vakbonden, dat meer dan 10 miljoen digitale handtekeningen opleverde.

Sociale cohesie

Kennis, kwaliteit en duurzaamheid vormen de economische kracht van de Republiek. Om de creativiteit van hun burgers ten volle te benutten investeren de lidstaten in sociale cohesie. De Europese begroting

ondersteunt deze doelstelling. Het Cohesiefonds helpt de armste lidstaten om hun economische achterstand in te lopen. Het fonds voor onderzoek en onderwijs financiert veelbelovende onderzoeksprojecten. Ook stelt dit fonds alle Europese studenten in staat om minstens een jaar in het buitenland te studeren. Het leeuwendeel van de Europese begroting wordt uit Europese heffingen op milieuverbruik en bedrijfswinsten gefinancierd. Mede dankzij deze heffingen is de belastingconcurrentie aan banden gelegd. Daardoor hebben de lidstaten de belasting op arbeid kunnen verlagen. In veel landen wordt laaggeschoolde arbeid niet belast, maar juist gesubsidieerd. Voorheen *kansarme* werklozen zijn tot productieve werknemers in de dienstensector gepromoveerd. Het rijk geschakeerde aanbod aan persoonlijke diensten vergemakkelijkt de combinatie van zorg en arbeid. Vrouwen hebben hun achterstand op de arbeidsmarkt ingehaald.

Recht boven macht

De Europese succesformule luidt 'recht boven macht'. Het Europese project werd van meet af aan door bovennationale instellingen geschraagd. Die benoemden en bewaakten het gemeenschappelijk belang. De Europese Commissie en het Europees Hof van Justitie droegen eraan bij dat conflicten tussen de lidstaten niet langer door geweld of intimidatie werden beslecht, maar door overleg, gezamenlijke spelregels en rechtspraak. 'Recht boven macht' bracht veiligheid en welvaart. Daardoor heeft de Republiek een grote aantrekkingskracht op haar buurlanden, maar na de toetreding van Turkije, de Balkanlanden,

EGKS, Europese Unie... Republiek Europa? (Foto: Europese Unie)

Norwegen, Zwitserland en IJsland komen de definitieve grenzen van de Republiek in zicht. Er woedt in 2030 een levendig debat over de vraag of de Republiek klaar is voor onderhandelingen met de laatste drie toetredingskandidaten: Wit-Rusland, Oekraïne en Moldavië.

Rusland is geen kandidaat-lidstaat. Dat land is een wereldmacht op zich. De zuiderburen van de Republiek zijn lid van de Afrikaanse Unie, die sinds 2001 probeert om de Europese succesformule na te volgen. Ook de Unie van Zuid-Amerika is door het voorbeeld van de Republiek geïnspireerd.

De wereld van 2030 kent nog volop conflicten. De strijd om schaarse hulpbronnen woedt in alle hevigheid. Nieuwe grootmachten als China, India en Brazilië bedrijven vaak opportunistische politiek. Zo loopt China niet warm voor de verdediging

van mensenrechten in de landen waarvan het brand- en grondstoffen betreft. Ook voor milieuvverdragen zijn de nieuwe grootmachten maar moeilijk te porren. Het heeft de Republiek veel moeite gekost om hen te bewegen tot de aanvaarding van een uitstootplafond voor broeikasgasen. Uiteindelijk wist Brussel Beijing over de streep te trekken met het aanbod om de unieke Europese expertise op het gebied van duurzame energie te delen. De Verenigde Staten participeerden in het mondiale klimaatbeleid toen de toename van verwoestende orkanen en overstromingen niet langer viel te loochenen.

Civiele supermacht

In 2030 is de Amerikaanse hegemonie verleden tijd. De mondiale opmars van de euro luidde haar einde in. De dollar maakte een duikvlucht toen de wereld stopte met het

financieren van de schuldenlast van de Verenigde Staten. Daarmee verloor Washington ook zijn greep op de wereldpolitiek. De multipolaire wereld die men sindsdien kent is echter nog ver van een effectief mondiaal bestuur verwijderd. Aan de Republiek Europa zal het niet liggen. Zij is de grootste steunpilaar van de Verenigde Naties. De favoriete instrumenten van de Europese buitenlandpolitiek zijn diplomatie, eerlijke handel, ontwikkelingssamenwerking en de opbouw van internationale instituties. Puttend uit haar eigen ervaringen met vrijwillige integratie manifesteert de Republiek zich als civiele supermacht.

Tegelijk is de Republiek de grootste troepenleverancier van de Verenigde Naties. Haar militairen zijn gespecialiseerd in crisisbeheersing en vredesoperaties. Zij begeleidden Kosovo naar onafhankelijkheid. Zij leverden

een belangrijke bijdrage aan de bewaking van de grenzen tussen de staten Israël en Palestina. Gesterkt door deze successen fuseerden de meeste lidstaten hun krijgsmachten in 2025 tot een Europees leger.

De Republiek heeft een eigen zetel in de Veiligheidsraad. Die wordt bezet door de Europese minister van Buitenlandse Zaken. In het Europese publieke debat worden diens standpunten betwist, maar niet zijn legitimiteit, want het is logisch dat landen die elk voor zich te klein zijn voor een rol op het wereldtoneel, hun buitenlandse politiek vergemeenschappelijken. Achteraf gezien heeft het merkwaardig lang geduurd voordat Europa met *een* stem sprak.

Vrijheid verzekerd

De inwoners van Europa hebben meer rechten dan wie ook ter wereld. De Europese grondrechten hebben tanden: zij kunnen bij de rechter worden ingeroepen. Dat noopt Europese en nationale wetgevers om maat te houden bij de bestrijding van misdaad en terrorisme. De techniek is ruimschoots voorhanden om elke burger onder permanent overheidstoezicht te plaatsen, maar het grondrecht op privacy houdt *Big Brother* in toom. Het discriminatieverbod belet overheden om hele bevolkingsgroepen in het verdachtenbankje te plaatsen. In openheid en tolerantie tegenover culturele, etnische en seksuele minderheden wint de Republiek Europa het duidelijk van andere grootmachten. Daardoor werkt de Republiek als een magneet op creatieve talenten vanuit de hele wereld.

De buitengrenzen van de Republiek vormen geen pantser, maar een huid om door te ademen. Europa wisselt

studenten en stagairs uit met de landen van de Afrikaanse Unie. In veel ontwikkelingslanden bevindt zich een Europees loket voor arbeidsmigratie. Dat loket helpt kansrijke arbeidsmigranten een plekje op de Europese arbeidsmarkt te vinden en probeert anderen te overreden om van een illegale overtocht naar Europa af te zien. Voor politieke vluchtelingen is in Europa altijd plaats. Op aandringen van de Verenigde Naties levert Europa ook een aandeel in de opvang van milieuvluchtelingen.

Actieve burgers

De Republiek is geen kopie van de nationale democratieën, maar ook geen slap aftreksel. In 2008 werd een nieuwe Europese Conventie bijeengeroepen, met leden die rechtstreeks door de burgers waren gekozen.

Deze Conventieleden drongen de nationale regeringen een krachtige mix op van directe en indirecte, nationale en transnationale democratie. Zo legden zij de basis voor de Republiek.

De Republiek kent het machtigste parlement ter wereld. Het europarlement kiest de president van Europa en controleert diens regering. Het maakt samen met de Raad van Ministers de Europese wetten, in volle openbaarheid. Bij de Europese verkiezingen brengen de burgers twee stemmen uit: *een* voor een nationale partij en *een* voor een Europese partij. De lijsttrekkers van deze Europese partijen, die in alle lidstaten campagne voeren, zijn kandidaat voor het presidentschap.

De nationale parlementen mengen zich actief in de Europese politiek, net als de burgers. Dankzij het correctief referendum kunnen zij wetten

terugdraaien. Belangrijker nog voor hun betrokkenheid is het burgerinitiatief. Dat noopt zelfs de meest eurosceptische activisten tot grensoverschrijdende samenwerking. Alleen dan immers lukt het om 1 miljoen handtekeningen te verzamelen. Wanneer de Europese instellingen een burgerinitiatief naast zich neerleggen, terwijl de Republiek wel tot wetgeving bevoegd is, kunnen de indieners een referendum afdwingen. Er gaat geen jaar voorbij zonder Europese stemming. Daarbij neemt het aantal proteststemmers geleidelijk af, want de cynici kunnen steeds moeilijker volhouden dat Europa over de hoofden van de burgers heen regeert.

Slot

Dit is het Europa waarvoor ik wil knokken. Ik daag anderen uit er hun toekomstvisie tegenover te stellen. Alleen door onze uiteenlopende verwachtingen van Europa met elkaar te confronteren, kunnen we de keuzen waarvoor we staan scherp in beeld brengen. Dan kan Nederland hopelijk binnen afzienbare tijd antwoord geven op de vraag die onze Europese partners met steeds meer ongeduld stellen: 'Als de spelregels van de Europese Grondwet niet voldoen, hoe moet het dan wel?' ■

Kathelijne Buitenweg is lid van het Europees Parlement voor GroenLinks. Dit artikel is een samenvatting van de Anna van Rijn-lezing die zij op 6 februari jongstleden in Nieuwegein hield.

De diepste onderdompeling

WOLTER BLANKERT

De Onderwijsraad heeft binnen een jaar drie adviezen uitgebracht over de noodzaak van meer internationalisering van het Nederlandse onderwijs. De tweetalige afdeling van het Anna van Rijn College te Nieuwegein bereidt de leerlingen voor op een internationale maatschappij, onder meer door een buitenlandse stage van twee weken. In dit verslag van een interview delen een leerkracht en enkele leerlingen hun ervaringen.

In 2002 won het Anna van Rijn College voor zijn internationale stage het Europese Talenlabel, een prijs voor vernieuwend talenonderwijs. De jury was geïmponeerd door de aan-

pak zelf, door de overdraagbaarheid ervan en door de combinatie van maatschappelijke oriëntatie en verbetering van de taalvaardigheid. Door volop op de zelfstandigheid

van de leerlingen in te spelen, blijft het uitvoerbaar voor de coördinator. Voorheen in klas vwo-4, nu vwo-5, regelen de leerlingen zelf een stage in het buitenland. Zij kunnen en moeten daarbij gebruik maken van een gedetailleerde handleiding van de school, met tal van praktische aanbevelingen. Tijdens de stage houden zij in hun *Workbook* een soort journaal bij dat een goed beeld van het verloop van de stage oplevert.

De stageperiode valt in de laatste week van april en de eerste week van mei, voor de helft dus in de meivakantie. Door deze concentratie in *een* periode is de ontwrichting op school nihil.

De leerkracht

Ab Nieuwdorp is leraar Engels en de organisator van de stages. Een internationaal leerplan staat of valt met internationaal georiënteerde leerkrachten. Hij voltooide als een van de eerste studenten de Engelstalige lerarenopleiding van de Universiteit van Utrecht die op het tweetalig onderwijs (Engels-Nederlands) voorbereidt (IVLOS). Daarbij liep hij een half jaar stage in het Noorse Trondheim. Hij rondde zijn studie af met een jaar masters in Bristol en is nu circa vijf jaar werkzaam op het Anna van Rijn College.

Ab Nieuwdorp: 'Werken binnen het tweetalig onderwijs is heel inspirerend. Je krijgt gemotiveerde leerlingen. Deels zijn ze dat al, maar het uitdagende internationale programma versterkt dat. In de onderbouw doen ze, naast andere activiteiten mee aan een uitwisseling. In de bovenbouw draait het dus om deze stage. Die levert ze 80 studie-

Ab Nieuwdorp

lasturen op, als *handelingsdeel*. De leerlingen doen het gewone Nederlandse vwo-examen en daarnaast halen ze hun Internationaal Baccalaureaat (I.B.) voor het vak Engels. Dankzij de aandacht voor het Engels binnen het tweetalig onderwijs spreken de leerlingen die taal bijna even vlot als het Nederlands. De leerlingen waarderen de opzet van dat examen. Het draait niet alleen om Engels, maar ook om een brede maatschappelijke oriëntatie, zij het meer *global studies* dan *European studies*. In de vierde klas hebben ze gewoon Maatschappijleer (in het Engels), met het bekende programma. Op dat punt komen ze dus niets tekort.

Het hoofddoel van de stages is te laten zien dat men kan functioneren in een authentieke anderstalige omgeving. Daarom moet communicatie een wezenlijk element zijn. Een plek bij een informatiedesk is ideaal, maar dat is natuurlijk lang niet altijd mogelijk.

De oudercommissie is belast met de procesbewaking. Zij ziet toe of de leerlingen tijdig een stageplek hebben gevonden, bemiddelt zo nodig en gaat na of de gastgezinnen betrouwbaar zijn. We hebben bewust gekozen voor deze gedeelde verantwoordelijkheid. Jaarlijks is er altijd een aantal leerlingen dat geen stageplek kan vinden. Dan zorgt de school voor een stageplaats bij een internationaal bedrijf of instelling in Nederland.'

De klasse-assistent

Chris Resida heeft familie in Sarasota in Florida en die schreef hij aan om een stageplek te regelen: 'Er werd meteen enthousiast gereageerd. Ik had het liefst een stageplek

Internationaal gericht onderwijs

Er speelt momenteel in Nederland een discussie over de beste vorm van internationaal gericht onderwijs. Binnen het tweetalig onderwijs Engels-Nederlands doen de leerlingen examen in een vak (Engels) van het Internationaal Baccalaureaat (I.B.). Daarmee is een taaltoets voor toelating tot een Britse universiteit overbodig. Het complete Internationaal Baccalaureaat omvat natuurlijk meer vakken. In 2004 heeft de Tweede Kamer de motie-Lambrechts (D66) aangenomen, waarin de minister van Onderwijs wordt gevraagd het volledige Internationaal Baccalaureaat op dezelfde voet als het gewone vwo te financieren. Naast D66 is de VVD hier een warm voorstander van. De minister heeft deze motie voorlopig naast zich neergelegd, maar heeft de Onderwijsraad om advies gevraagd. Die heeft geoordeeld dat een invoering van het Internationaal Baccalaureaat, onder speciale voorwaarden, wenselijk is. Wat de minister met dit advies gaat doen is nog onbekend. Landelijke invoering van het door de Nederlandse overheid gefinancierde Internationaal Baccalaureaat zou een internationaal unicum opleveren. Over de inhoud heeft de overheid immers niets te vertellen. Inhoud en examinering worden vanuit Genève geregeld. Het niveau van het Internationaal Baccalaureaat ligt niet hoger dan op het vwo, en voor een vak als Natuurkunde beduidend lager. De opzet doet denken aan die van het Studiehuis (met een belangrijke rol voor het eigen initiatief van de leerlingen) en de vakkenkeuze sluit meer aan op de vroegere Mammoetwet (met een beperkt aantal vakken met diepgang). Of alle consequenties goed zijn doordacht, blijft de vraag. Zo heeft de VVD zich het laatste jaar een fervent voorstander van zowel de invoering van het Internationaal Baccalaureaat, als van meer aandacht voor de vaderlandse geschiedenis betoond. Die combinatie is uitgesloten.

De Onderwijsraad is voorstander van introductie van het Internationaal Baccalaureaat, maar heeft een jaar eerder over Europees burgerschap geadviseerd. Daartoe leidt het Internationaal Baccalaureaat niet. Het Internationaal Baccalaureaat biedt leerlingen een overal ter wereld erkend en bekend diploma (het vwo-diploma wordt doorgaans wel erkend, maar dat vergt meer uitleg), maar het programma zelf is, met een Angelsaksische oriëntatie, niet buitensporig internationaal. Een internationale uitwisseling is geen eis, anders dan op het tweetalig onderwijs.

Inspeland op het advies van de Onderwijsraad over een *Europa-certificaat* is het Europees Platform gestart met het project 'Europa als leeromgeving op school' (Elos), waaraan nu zeventien scholen meedoen. Het doel is de leerlingen daadwerkelijk op een dergelijk (toekomstig) Europa-certificaat voor te bereiden.

De vraag is dus of de verdere internationalisering van het Nederlandse onderwijs, die brede politieke steun geniet, via nationale initiatieven (tweetalig onderwijs, deels Elos), via een beoogde Europese aanpak (Elos) of via een internationaal particulier initiatief (Internationaal Baccalaureaat) tot stand moet komen. Het is daarbij goed te bedenken dat bij het *Verdrag van Maastricht* (1992) bepaald is dat het onderwijs een zaak van de lidstaten is.

Voor het huidige Maatschappijleer valt binnen het Internationaal Baccalaureaat niets te zoeken. Daarom kan Maatschappijleer zijn kaarten beter op het tweetalig onderwijs of op Elos zetten – die overigens goed zijn te combineren; het Anna van Rijn College is daar een voorbeeld van.

in de medische sector, maar dat konden ze niet regelen. Ik kon een plek krijgen op een basisschool, als klasse-assistent. Ik hielp de kinderen met hun opdrachten en moest ook werk corrigeren. Verder heb ik een introductieles over Nederland ver-

zorgd, met posters en een quiz.

Door de week was het hard werken, in het weekeinde gingen we erop uit om wat van Florida te zien (het van nabij bekijken van die gevaarlijke alligators in het wild vond ik heel spannend). Ik wist wel iets van de sociale

Chris Resida, Milou Veldhuizen, Bart de Geus en Ab Nieuwdorp (v.l.n.r.)

tegenstellingen in Amerika, maar daarvan heb ik in de praktijk niets gemerkt. Ik verbleef in een bijzonder hartelijk gastgezin, familie dus. Het was daar heel beschermd, onveiligheid was wel het laatste waaraan je dacht. Het nut van zo'n stage is dat je, naast de onderdompeling in de Amerikaanse cultuur, juist heel ander werk doet. Ik zou niet graag aan jonge kinderen lesgeven, maar voor twee weken vond ik het een geweldige ervaring. De kinderen waren aardig, heel gedisciplineerd, maar of dat voor heel Amerika geldt, weet ik natuurlijk niet.'

Detectiepoortjes

Milou Veldhuizen verbleef twee weken in Nottingham, Verenigd Koninkrijk: 'Het kostte mij grote moeite om een plek te vinden en ik begon er al aan te twijfelen of het

me wel zou lukken. Ik wilde eigenlijk iets dat op mijn latere studie (voor dierenarts) aansloot, maar dat is me niet gelukt. Toen kon ik terecht bij vrienden van vrienden van mijn ouders. Ik heb daar echt een geweldige tijd gehad. Eigenlijk hoefde ik het huis niet uit, want die mensen hadden een bedrijfje aan huis. Dat was tevens mijn stageplek. Zij ontwierpen detectiepoortjes. Daarmee word je met je neus op het feit gedrukt dat die dingen in onze maatschappij onmisbaar zijn. Met die poortjes zelf had ik niets te maken. Ik assisteerde bij de administratie, de verzending van facturen, brieven en dergelijke. Ook hechten ze om een of andere reden veel waarde aan mijn advies over verschillende kwesties. Ik voelde me er onmiddellijk thuis, het was echt Engels knus. Heimwee heb ik geen seconde gevoeld. Nu heb ik ook nog wel e-

mailcontact met ze. Het is me in die twee weken wel duidelijk geworden dat ik later geen administratieve functie wil. Vervelend vond ik het niet, maar het werk zelf boeide me ook niet. Dat heeft me wel gesterkt in mijn oorspronkelijke beroepskeuze.

Nottinghamshire is het land van Robin Hood. In mijn vrije tijd lieten ze me dan ook zo'n beetje alles zien wat met Robin Hood te maken heeft, daar weet ik nu echt heel veel van.'

Universiteit

Bart de Geus verbleef in het hartje van Texas, in Arlington bij Dallas: 'Ik was toen vijftien, de stages vonden nog in de vierde klas plaats. Dat betekende dat ik niet zonder toezicht mocht vliegen. Iemand van de vliegtuigmaatschappij moest een oogje in het zeil houden. Bij de immigratie was dat trouwens best prettig, want

de controle daar is, na 11 september 2001, behoorlijk heftig. Ik kon bij (verre) familie terecht. Toen ik had geschreven wat de bedoeling was, hebben ze het meteen geregeld. Ik kreeg een stageplek op de University of Texas, met vestigingen in heel Texas, waaronder ook in Arlington.

De organisatie van de universiteit was mijn eigenlijke onderwerp, maar ik heb zowel colleges Neurologie als Maatschappijleer kunnen volgen. Mijn stage hield in dat ik in verschillende plaatsen alle kanten van de universiteit heb kunnen bekijken. Allerlei vooroordelen over Texas kloppen niet, tenminste niet als je in dat universitaire kringetje zit. President Bush wordt daar bijvoorbeeld echt niet bewonderd, men is heel kritisch over hem.

Vooraf de kleine cultuurverschillen vallen je op. Tegen euthanasie kijken ze heel anders aan. Je gaat vanzelfsprekend mee naar de kerk. De kerk is sociaal belangrijk, zo wordt er geregeld dat zieken bezoek en zo nodig maaltijden krijgen. Aan de andere kant lijkt iedereen weer erg op zijn carrière gericht.

Het bijwonen van een honkbalwedstrijd was een belevens. Heel veel publiek, heel enthousiast, maar erg gemoedelijk. Er wordt gepicknickt op de tribune. In Dallas is een Nederlandse club waar ik werd geïntroduceerd en ik ben bij een ontmoeting geweest waar je de senatoren van Texas de hand kon drukken. ■

Europa-competentie: bijdrage aan de internationalisering van het Nederlandse onderwijs

Bij onderwijsvernieuwingen gaat het doorgaans om oude wijn in nieuwe zakken. Men kan nog zo veel over het eigen initiatief van de leerling fantaseren, of het is al eerder bedacht. Meestal al in zeventiende eeuw (Comenius), maar mocht er toen wat over het hoofd zijn gezien dan toch zeker rondom 1900 (Dewey, Ligthart, Montessori, enzovoorts).

Competentie gericht leren vormt op die regel natuurlijk geen uitzondering. Dat is geen reden om het nut van het formuleren van *competenties* in twijfel te trekken.

Naar aanleiding van een advies van de Onderwijsraad heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het Europees Platform verzocht een *Europa-competentie* te formuleren, die de basis moet vormen voor een *Europa-certificaat*. Leerlingen zouden daarvoor kunnen kiezen als aanvulling op hun schoolexamen en zo beter op de internationale samenleving zijn voorbereid.

Dit heeft geleid tot een voorstel deze Europa-competentie onder te verdelen in de volgende drie kerncompetenties:

1. De leerling kan met verstand van zaken en op een kritische manier spreken en schrijven over het proces van Europese integratie en de problemen die daarbij speelden en spelen, waarbij hij een eigen standpunt weet te formuleren en te verdedigen.
2. De leerling kan met verstand van zaken en op een kritische manier spreken en schrijven over het proces van globalisering, met aandacht voor de bestaande internationale instellingen.
3. De leerling is in staat te functioneren in een internationaal samengestelde groep binnen een Europese context op het terrein van studie of werk. Hij is daarbij in staat betrouwbare informatie over eigen land en cultuur te geven.

Deze competenties sluiten aan op die in Europees verband zijn geformuleerd. Een leerling die aan het eind van zijn schoolloopbaan (vmbo, havo/vwo) aantoonbaar over deze competentie beschikt, zou dus voor een Europa-certificaat in aanmerking komen, ten minste als dit voorstel door de minister wordt geaccepteerd.

De derde competentie veronderstelt dat is deelgenomen aan een internationaal project, meestal in de vorm van een leerlingenuitwisseling, waarbij talenkennis noodzakelijk is. Bij de eerste twee gaat het om zaken die in de les, voor een deel bij Maatschappijleer, worden behandeld. Het wezen van competentie gericht leren is dat het niet draait om deze behandeling, maar om het resultaat. De leerling moet aan het eind van de rit laten zien wat hij kan. Meer en meer gaat men beseffen dat het Nederlandse toetswezen geen garantie vormt voor het beheersen van iets op de langere termijn.

Natuurlijk ontbreken een theoretisch stuk en voorbeelden van kennis niet bij de presentatie van deze Europa-competentie. De veronderstelde kennis kan per schoolsoort verschillen, de competentie zelf niet.

Dit voorstel is inmiddels bij een viertal gelegenheden aan scholen in binnen- en buitenland voorgelegd. De conclusie luidde steeds dat het hier om een heel bruikbaar uitgangspunt gaat, juist vanwege het open karakter ervan.

Wolter Blankert

Vrij tot, vrij van... en een schot hagel

JEFF PECK

De Amerikaanse grondwet is uitdrukking van het geloof van haar opstellers, de *Framers*, in de waarden van democratie, vrijheid, gelijkheid, orde en individualisme. Nog steeds staan deze waarden in het hart van de Amerikaanse politieke cultuur, maar dat wil niet wil zeggen dat er niet voortdurend over hun strekking en betekenis wordt gedebatteerd. **Van onze correspondent.**

Op dit moment richt het debat over de waarden van democratie, vrijheid, gelijkheid, orde en individualisme zich vooral op de verhouding tussen orde en vrijheid. Het Amerikaanse geloof in vrijheid is tengevolge van de angst voor bedreiging van de nationale veiligheid aan erosie onderhevig. Deze erosie is het gevolg van een angst die door de regering van George W. Bush wordt gecultiveerd om haar machtspositie te verstevigen.

Uitingen van menszijn

Vrijheid heeft twee componenten. Het 'vrij zijn tot' omvat denken, debatteren, handelen, eigendomsverwerving, reizen, geloven en schrijven – kortom: van allerlei uitingen van menszijn. Het angstklimaat in het huidige Amerika, samenhangend

met de *War on Terrorism* heeft de regering-Bush in staat gesteld die vrijheid te beperken. Direct na de invasie van Irak beschuldigde vice-president Dick Cheney iedere Amerikaan die het in zijn hoofd haalde die inval te bekritisieren van gebrek aan loyaliteit aan de natie en van steun aan terrorisme. In het heersende angstklimaat durfde geen enkel massamedium te zeggen dat Cheney bezig was elke vrije discussie over het regeringsbeleid in de kiem te smoren.

De maatregelen voor het verzamelen van biometrische gegevens van bezoekers van de Verenigde Staten en het antwoord daarop van andere regeringen leiden nu al tot in- en uitreisbeperkingen, ook voor Amerikanen.

Daarnaast ligt de geloofsvrijheid

onder vuur. De regering heeft moeten toegeven dat zij, zonder feitelijke grond van verdenking van misdaden, gesprekken en preken in moskeeën afluistert. De federale Belastingdienst heeft opdracht de belastingvrijstelling van kerken te onderzoeken, die zich tegen deze regering uitspreken.

Telefoongesprekken en e-mails van Amerikanen worden afgeluisterd, respectievelijk meegelezen op basis van het criterium van onvoldoende vertrouwen van de regering in de geadresseerden, met alle gevolgen van dien voor de vrije uitwisseling van ideeën.

Is elk van deze legale, of halflegale maatregelen afzonderlijk misschien marginaal van betekenis, bij elkaar vormen ze wel degelijk een substantiële en voelbare beknotting van de vrijheid.

Privacy en armoede

Vrijheid in de betekenis van 'vrij zijn van' gaat in eerste instantie om het recht met rust te worden gelaten. Het vormt de basis voor privacy en bescherming tegen een al te bemoeizuchtige overheid. Zoals hierboven is aangegeven wordt dat recht thans ernstig aangetast.

Het behelst echter ook het vrij zijn van angst en de bedreigingen van armoede. In haar streven de rijkste 2 procent van de Amerikanen verder te verrijken, heeft de regering-Bush drastisch op de gezondheidszorg voor lage inkomensgroepen bezuinigd. De grootste detailhandelsketen van Amerika, Wal-Mart, betaalt zijn personeel zo slecht en heeft een dusdanig beroerde ziektekostenregeling, dat werknemers bij ziekte veelal moeten terugvallen op programma's, die uit publieke middelen wor-

den gefinancierd en voor de aller-armsten zonder werk zijn bedoeld – met andere woorden: Amerikaanse belastingbetalers betalen mee aan de winstmarges van Wal-Mart.

De regering-Bush is gestopt met de subsidie voor onderzoek naar armoede, armen en de resultaten van bestrijdingsmaatregelen. De redenen laten zich raden.

Terwijl de militaire uitgaven met 1 miljard dollar per maand stegen, bezuinigden de regering-Bush en het door Republikeinen gedomineerde Congres 60 miljard dollar op programma's ter ondersteuning van de laagste inkomensgroepen, zoals de subsidie voor studieleningen voor studenten uit die groepen, voor wie hoger onderwijs langzamerhand een financieel onhaalbare zaak wordt.

Conclusie

Het huidige Amerikaanse leiderschap is bereid de zwakkeren van de samenleving op te offeren om de rijken te verrijken. Eveneens is het bereid gebleken kritiek daarop de mond te snoeren, door vrijheden in te perken en een klimaat van angst te cultiveren.

Toen vice-president Cheney een paar weken geleden zijn handigheid met vuurwapens demonstreerde, richtte de aandacht van de media zich vooral op het belachelijke van de hele zaak. We kregen helaas niets te horen over de bijna onmetelijke rijkdom die het elitegezelschap van Cheney vertegenwoordigde, of dat Cheney's hagelgeweer alleen al 25.000 dollar had gekost. ■

Vertaling: Hans van der Heijde

Het huidige Amerikaanse leiderschap is bereid de zwakkeren op te offeren om de rijken te verrijken.

Bezoek de
websites van
het Instituut
voor Publiek
en Politiek

www.publiek-politiek.nl

---

www.testbeeldeuropa.nl

---

www.hoegaanwestemmen.nl

---

www.jeugdparticipatie.info

---

www.politeia.net

---

www.verkiezingsaffiches.nl

---

www.buitenparlement.nl

(Foto: Koen van Rossum)

Premie op achterlijkheid

Amsterdammers houden niet op mij te verbazen. Ik woon vijfenveertig van mijn eenenzestig jaar tussen dat volk, ben al lang door mijn spiegeltjes en kraaltjes heen, maar begrijpen doe ik ze nog

steeds niet.

Al jaren zit ik een stembureau voor in hartje Jordaan, in een tochtig, nog door Ciske de Rat gefrequenteerd jeugdthunk. Elke verkiezingsochtend is het weer raak: sta ik om half zeven met twee postzakken stemmateriaal in de kou voor het donkere gebouw de jongerenwerker-met-kater uit zijn bed te bellen. Binnen blijkt het al net zo donker en koud als buiten. Er is niets klaargezet. De stemhokjes moet ik zelf opbouwen, na het verschuiven van het liesbreukzwarte biljart.

Ook het stemmen en het tellen is een negentiende-eeuws gebeuren. Terwijl heel Nederland op knopjes drukt, staan de Amsterdammers met stompe kleurpotloden op opengeslagen kranten te mikken. Terwijl overal elders machines uitslagen uitbraken, zit ik in een bierglas op de grond tot in de kleine uurtjes bergen papier te sorteren.

Klagen bij Persoonsregistratie, voorheen Verkiezingen, voor-voorheen Burgerzaken, voor-voor-voorheen Bevolkingsregister, dat haalt niets uit. Behalve de benaming van haar diensten laat Amsterdam liefst alles bij het oude, dat is bekend, maar in dit geval had de gemeente zowaar een argument voor haar conservatisme.

De gemeente beweerde dat stemmachines te duur waren voor de 'korte tijd dat die zouden worden gebuikt tot de algehele invoering van het stemmen per pc'. Toen knapte wereldwijd de *dotcom*-ballon en begon het Amsterdamse argument, een kwart eeuw na de uitvinding van de stemmachine, te lijken op wat het was: een drogreden. Dat zag men op het stadhuis eindelijk ook in.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 beschikte ik dan ook over het meest geavanceerde, in een verrijdbaar koffertje passend *touch screen*-apparaat, dat bij afsluiting automatisch de definitieve uitslag naar het stadhuis doorseint. Er komt, behalve een kiesregister en een stapeltje ingenomen oproepkaarten, geen papier meer aan te pas. Binnen een uur zat ik thuis met een bakje pinda's op schoot naar de uitslagen te kijken. Gevolg van die typisch Amsterdamse reflex van 'wij hoeven niet te veranderen, want we zijn al progressief', is dat de tegenhanger van Jan Romeins Wet van de Remmende Voorsprong gaat gelden: de Premie op Achterlijkheid.

Grom

Politieke prioriteiten

De eerste les die leerlingen over politiek krijgen moet – als het even kan – als een huis staan. Het enthousiasme over dit onderwerp is immers niet bij iedere leerling even groot. Op het Montessori Lyceum Amsterdam hebben we dit jaar een nieuwe opdracht ontwikkeld om de leerlingen in de eerste les over politiek met politieke partijen kennis te laten maken. Bij deze opdracht laten we leerlingen eerst op een rij zetten wat voor hen belangrijk is. Daarna vergelijken we deze prioriteiten met de zorgen die bij kiezers leven. De opdracht heeft twee doelstellingen:

1. Leerlingen maken kennis met politieke partijen.
2. Leerlingen leren dat *de politiek* niet alle maatschappelijke problemen kan oplossen.

Deze opdracht is geschikt voor leerlingen in havo en vwo.

21minuten.nl

Voor de opdracht hebben wij van gegevens uit het onderzoek *21minuten.nl* gebruik gemaakt. Het onderzoeksrapport is gebaseerd op de antwoorden van 150.000 respondenten die 21 minuten de tijd hebben genomen om de vragenlijst in te vullen. U kunt dit onderzoek uit 2005 downloaden via internetpagina www.21minuten.nl. Respondenten werd gevraagd aan te geven welke drie onderwerpen van de volgende lijst hen het meest zorgen baarden.

In het onderzoeksrapport worden de zorgen van de burgers aan hun politieke

Bejaarden- en gehandicaptenzorg	Sociale zekerheid
Economische groei	Veiligheid en criminaliteit
Infrastructuur en bereikbaarheid	Werkloosheid
Integratie van allochtonen	Woonruimte
Kloof tussen arm en rijk	Bereidheid van mensen om zich voor anderen in te zetten
Kosten van levensonderhoud	Innovatie
Milieu	
Onderwijs	

voorkeur gekoppeld. Helaas wordt de achterban van de kleine christelijke partijen in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Daarom komen de ChristenUnie en de SGP in deze opdracht niet aan bod.

Aan de hand van deze onderzoeksgegevens hebben wij per partij een topvijf gemaakt. Steeds staan de vijf onderwerpen genoemd die door de achterban van een partij het vaakst worden genoemd als iets waarover men zich zorgen maakt. Het percentage geeft aan welk deel van de achterban dit onderwerp in de topdrie van zorgen zet.

Let op: dit lijstje geeft u aan de leerlingen *nadat* zij deel 1 van de opdracht hebben afgerond.

Docentenhandleiding

Deel 1 – Welke politieke problemen moeten prioriteit hebben?

Deel de opdracht uit en laat iedere leerling voor zichzelf een topvijf met prioriteiten opstellen. (Waarschijnlijk zult u het begrip *innovatie* moeten uitleggen.)

Schrijf ondertussen de veertien thema's op het bord.

Als alle leerlingen klaar zijn gaat u per thema na hoeveel leerlingen dit thema belangrijk vinden. U begint dus met 'Bejaarden- en gehandicaptenzorg' en vraagt de leerlingen hun vinger op te steken als zij dit onderwerp bij de belangrijkste vijf thema's hebben genoemd. U telt de vingers en schrijft het aantal op het bord. Daarna gaat u door met 'Economische groei' enzovoorts. Als u alle thema's bent langsgelopen maakt u een topvijf van de klas: welke vijf thema's worden in deze klas het vaakst genoemd?

Deel het blad met de percentages uit: 'Waar maken de kiezers van deze partijen zich zorgen om?'.

Laat iedere leerling vergelijken of de vijf thema's die hij of zij zelf belangrijk vindt overeenkomen met die van de achterban van een bepaalde partij. De topvijf zal nooit helemaal gelijk zijn aan die van een van de partijen, maar ook een beperkte overlap geeft al voldoende aanleiding voor een gesprek.

Bespreek met de leerlingen hoe de partijen van elkaar verschillen. Het is duidelijk dat kiezers verschillende zorgen hebben. Bij de achterban van GroenLinks staat 'Milieu' op de eerste plaats, Bij de SP en de PvdA 'Sociale zekerheid' en bij VVD, D66, LPF en CDA 'Veiligheid en criminaliteit'.

Bespreek met de leerlingen in de klas of zij zich in het lijstje van een bepaalde partij kunnen herkennen. U kunt ook uitleggen dat de tijdgeest veel invloed heeft op een degelijk prioriteitenlijstje. Waarschijnlijk had het 'Milieu' in de jaren zeventig en tachtig bij de meeste partijen hoger gescoord, en 'Veiligheid en criminaliteit' lager.

Vergelijk de topvijf van de klas met de lijstjes van de politieke partijen: 'Zijn we een linkse of een rechtse klas?'.

Deel 2 – Wat kan de overheid eraan doen?

Deel de klas in groepjes van drie of vier leerlingen en licht dit deel van de opdracht even toe. Als de groepjes per thema een probleem hebben genoemd moet u zorgen dat elk groepje het papier van een ander groepje krijgt.

Als alle groepjes klaar zijn bespreekt u de resultaten. Laat elk groepje bij een of twee problemen toelichten of dit probleem oplosbaar is en in hoeverre dit probleem in Den Haag kan worden opgelost.

Arno Harpe en Coen Gelinck

Waar maken de kiezers van deze partijen zich zorgen om?

CDA		Kosten van levensonderhoud	38 %
Veiligheid en criminaliteit	57 %	Kloof tussen arm en rijk	29 %
Integratie van allochtonen	37 %	Zorgzaamheid voor anderen	27 %
Kosten van levensonderhoud	36 %		
Sociale zekerheid	32 %	LPF	
Bejaarden en gehandicaptenzorg	25 %	Veiligheid en criminaliteit	65 %
		Integratie van allochtonen	53 %
VVD		Kosten van levensonderhoud	44 %
Veiligheid en criminaliteit	61 %	Sociale zekerheid	31 %
Integratie van allochtonen	48 %	Bejaarden en gehandicaptenzorg	21 %
Kosten van levensonderhoud	33 %		
Sociale zekerheid 2	5 %	SP	
Onderwijs	20 %	Sociale zekerheid	48 %
		Kloof tussen arm en rijk	40 %
D66		Kosten van levensonderhoud	38 %
Veiligheid en criminaliteit	38 %	Veiligheid en criminaliteit	33 %
Onderwijs	36 %	Milieu	26 %
Integratie van allochtonen	33 %		
Milieu	29 %	GroenLinks	
Kosten van levensonderhoud	27 %	Milieu	47 %
		Sociale zekerheid	36 %
PvdA		Kloof tussen arm en rijk	33 %
Sociale zekerheid	44 %	Veiligheid en criminaliteit	28 %
Veiligheid en criminaliteit	41 %	Onderwijs	27 %

Opdracht

Deel 1 – Welke politieke problemen moeten prioriteit hebben?

Hieronder tref je een overzicht van veertien maatschappelijke thema's. Kies de vijf thema's die volgens jou het belangrijkste zijn, waar het meeste geld en de meeste aandacht naartoe zou moeten gaan. Zet achter deze vijf thema's een sterretje.

- Bejaarden- en gehandicaptenzorg
- Economische groei
- Infrastructuur en bereikbaarheid
- Integratie van allochtonen
- Kloof tussen arm en rijk
- Kosten van levensonderhoud
- Milieu
- Onderwijs
- Sociale zekerheid
- Veiligheid en criminaliteit
- Werkloosheid
- Woonruimte
- Bereidheid van mensen om zich voor anderen in te zetten.
- Innovatie

Als je dit hebt gedaan, zal je docent de prioriteiten van de hele klas op het bord verzamelen. Voor deel 2 van de opdracht zal je docent de klas eerst in een aantal groepen verdelen.

Deel 2 – Wat kan de overheid eraan doen?

Schrijf per groep de topvijf van de klas op een papier. Het gaat dus om de vijf maatschappelijke thema's die volgens de klas het belangrijkste zijn.

Noem bij elk thema een belangrijk probleem. Bij 'Veiligheid en criminaliteit' kun je bijvoorbeeld als probleem noemen: 'zinloos geweld' of 'drugscriminaliteit'. Geef daarna jullie papier door aan een andere groep. Jullie groep ontvangt het papier van een andere groep.

Beantwoord nu per probleem de volgende vragen:

- a. Is dit probleem oplosbaar?
- b. Zo ja, hoe kan het probleem worden opgelost?
- c. Wie zou dat moeten doen?
- d. Hoeveel procent van dit probleem kan in politiek Den Haag worden opgelost? (Maak een schatting.)

Maatschappelijke problemen signaleren

Lange Frans & Baas B zijn Nederlands bekendste en succesvolste rappers. Regelmatig staan ze in de hitlijsten. De raps gaan over de meest uiteenlopende zaken in het leven van de jongemannen en de teksten zijn ongecensureerd, maar het duo is zich goed bewust van de voorbeeldfunctie die het vervult. Naast de titels uit hun stoere-mannen-repertoire schreven ze een aantal raps waarin maatschappelijke problemen worden aangekaart. *Zinloos – de Theo van Gogh-versie* over zinloos geweld is daarvan een goed voorbeeld.

Lange Frans (rechts) & Baas B.

Lange Frans & Baas B communiceren met jongeren in hun eigen stijl en in stevige bewoordingen. Hun populariteit bewijst dat de boodschap overkomt. Politiek en samenleving zijn voor jongeren helemaal niet *dead*. De raps en de maatschappelijke onderwerpen spreken veel jongeren juist aan. Dat biedt hoop en houvast voor Maatschappijleer. Aansluiten bij die belevingswereld kan een manier zijn om de analyse van een maatschappelijk vraagstuk bij leerlingen succesvol te introduceren.

Beschrijving

Met deze opdracht gaan leerlingen op zoek naar de maatschappelijke problemen/vraagstukken die in een rap worden aangekaart. In het nummer *Het land van*, van Lange Frans & Baas B geven de rappers een beschrijving van Nederland. De tekst bevat vele verwijzingen naar maatschappelijke problemen. Aan de orde komen onder andere de moord op Pim Fortuyn, de euro, de oorlog in Irak, criminaliteit, supportersgeweld, drugsgebruik, integratie en belastingen.

De opdracht is als inleiding bedoeld en is geschikt voor vmbo. Het is aan te raden de opdracht eerst zelf uit te voeren. Leerlingen kunnen individueel of in groepjes werken.

Benodigheden en aanpak

De tekst van het nummer *Het land van*, van Lange Frans & Baas B is te vinden op vele internetpagina's. Via www.google.nl zijn de teksten eenvoudig te vinden. U kunt ook dit adres gebruiken:

www.songteksten.net/lyrics/tekst/Lange_Frans/Het_Land_Van.htm.

Matthijs van Waveren

Opdracht

De rap *Het land van*, van Lange Frans & Baas B gaat over Nederland. Ze hebben het over kroketten, frikadellen en het weer, maar ook over dingen die in Nederland verkeerd gaan: de moord op Pim Fortuyn, geweld en drugsgebruik. Dat zijn problemen die Lange Frans & Baas B belangrijk vinden. In de volgende opdracht zoek je uit of deze problemen ook maatschappelijke problemen zijn.

- 1a. Lees de rap van Lange Frans & Baas B.
- 1b. Noteer drie problemen die zij bespreken.

Een maatschappelijk probleem heeft drie kenmerken:

- Er gebeurt iets dat in strijd is met de waarden van de maatschappij.
- Er zijn veel mensen die dit probleem belangrijk vinden.
- Het probleem kan door de samenleving worden bestreden en opgelost.

Beantwoord voor elk probleem de volgende vragen.

- 2a. Wat is in strijd met welke waarden van de samenleving?
- 2b. Zijn er veel mensen die dit probleem belangrijk vinden?
- 2c. Kan dit probleem door de samenleving worden bestreden en opgelost?
Hoe dan?

Je hebt het probleem nu vergeleken met de kenmerken van een maatschappelijk probleem. Beantwoord nu voor elk probleem de volgende vragen.

3. Is elk van de problemen een maatschappelijk probleem? Waarom wel/niet?
4. Beschouw je ze zelf als belangrijke problemen?
5. Zet ze onder elkaar in volgorde van belangrijkheid voor jou. Komt jouw volgorde overeen met die van je klasgenoten?

Aansprekend voor alle vmbo-leerlingen

ANIQUE TER WELLE

Een direct koppeling met de leefwereld van de leerling is bij lesmethoden van groot belang. In de nieuwe uitgave van *Team, Methode Maatschappijleer voor de leerwegen*, zijn de auteurs daar zeer goed in geslaagd en worden alle vmbo-leerlingen bereikt, aldus Anique ter Welle.

Mijn verwachtingen waren niet hooggespannen. De vorige editie van *Team*, waarmee ik in de klassen van vmbo-b en vmbo-k werkte, had mijn hart niet sneller doen kloppen. Integendeel, ik had flink wat kritiek. Die eeuwige *Klas 3c*, die hoofdstuk na hoofdstuk van alles meemaakte, maar geen band met mijn klassen kreeg. Waarover gingen de verschillende hoofdstukken nu precies? Dat was niet altijd even duidelijk voor mij, laat staan voor mijn leerlingen. De vragen en opdrachten waren vaak weinig uitdagend voor de leerlingen en deden vooral een beroep op hun vermogen tot reproduceren. Mijn belangrijkste punt van kritiek was de oriëntatie op de witte vmbo-leerling terwijl ik (en niet alleen ik) op een pikzwarte school voor de klas stond.

Te wit

Zo was er een opdracht waar de leerlingen in hun klas een leerling met een niet-Nederlandse achternaam moesten zoeken en moesten proberen te achterhalen waar die leerling of zijn ouders vandaan kwamen. Als ik *een* autochtone leerling in mijn klas had was het veel. Ook stond er in het boek (Maatschappijleer 2) een fotootje van een Marokkaanse jongen (Achmed, als ik me niet vergis) die niet altijd de waarheid vertelde, maar dat kwam omdat hij een Marokkaanse achtergrond had. Daar hoefde ik bij mijn leerlingen natuurlijk niet mee aan te komen, en terecht. Allochtonen kwamen in het boek met name voor bij (problemen van) het thema Multiculturele Samenleving en verder liet het boek een witte wereld zien. Ik formuleer het nu wat kort door de bocht allemaal, maar noch mijn leerlingen noch ik waren enthousiast over de methode waarmee we werkten.

Enthousiast

En nu ben ik, geheel tegen mijn eigen verwachting in, heel enthousiast over de vernieuwde editie van *Team, Methode Maatschappijleer voor de leerwegen*. Het

Sjouke Wouda, Radboud Burgsma, Liestbeth Coffeng (red.) & Juul Lelieveld (red.), **Team, Methode Maatschappijleer voor de leerwegen**, ThiemeMeulenhoff, Zutphen, 2006 (2e druk):

- tekst-opdrachtenboek vmbo-gt 1, ISBN 90-06482-74-9, € 38,50
- tekstboek vmbo-bk 1, ISBN 90-06482-70-6, € 25,50
- werkboek vmbo-bk 1, ISBN 90-06482-71-4, € 13,90

boek geeft een stevige aanzet om de in de bijgevoegde brochure geformuleerde doelstellingen te bereiken. Die doelstellingen zijn: meningsvorming bij de leerlingen (op basis van kennis) en wederzijds respect en tolerantie. Er is daarom veel aandacht voor cultuur, socialisatie, groepsgedrag, stereotypering, discriminatie en racisme. Weliswaar komt *Klas 3c* weer om de hoek, maar nu veel minder langdradig en direct gekoppeld aan de leefwereld van de leerlingen. Het boek is zeer prettig leesbaar geschreven, heeft handige tekstkaders en goede illustraties en is voor alle vmbo-leerlingen interessant ... en is zeker niet alleen voor de witte vmbo-leerling geschreven.

De hoofdstukken hebben een vaste opbouw en dat is prettig voor leerlingen. Wat ik echt heel goed vind zijn de controlemomenten aan het eind van elke paragraaf. Er staat vermeld wat de leerling moet kennen/kunnen en bevat een verwijzing naar de plaats in het boek waar de leerling de betreffende stof kan vinden. Ook heeft het boek bijzonder leuke uitdagende opdrachten.

Uitgeklede politiek

Er is onderscheid tussen vmbo (bk) en vmbo (kgtl). De bk-leerlingen werken in een werkboek, de kgtl-leerlingen moeten in een eigen schrift aan de slag; de opdrachten staan voor hen namelijk in het tekstboek. Door de vragen en opdrachten tussen de tekst te plaatsen raakt deze nogal versnipperd. Al is het wel positief dat de tekst, de belangrijkste begrippen en de vragen in verschillende kleuren zijn weergegeven. Het lijkt me voor leerlingen veel leuker om in het werkboek aan de slag te gaan. De vragen zijn aantrekkelijker gepresenteerd en kennen meer variatie. Af en toe moeten leerlingen vragen beantwoorden, maar er zijn ook invulopdrachten, kruiswoordpuzzels enzovoorts. Er zijn echter wel erg veel vragen en opdrachten. Dat kan minder, maar dat geldt in het algemeen voor maatschappijleerboeken en er kan natuurlijk een keuze worden gemaakt. De aandacht voor politieke stromingen en politieke partijen is met name voor de bk-leerlingen nogal summier; juist die leerlingen kunnen meer uitleg gebruiken. De keuze om Staatsinrichting aan de politiek op gemeentelijk niveau te koppelen, vind ik jammer. Al is het gemeentelijk niveau dichtbij, het nationale politieke niveau is minstens zo belangrijk en onder andere via de media in het dagelijks leven van leerlingen aanwezig. Ondanks het feit dat Politiek een lastig onderwerp voor (vmbo-)leerlingen blijft, is er geen reden om het zo uit te kleden. Als de selectieve waarnemingstheorie over media in een boek wordt opgenomen, dan kunnen het aantal Kamerzetels en de taken van de Kamerleden toch niet ontbreken.

Schijf

Tot slot vraag ik me af of leerlingen met de maatschappijleerschijf zijn geholpen – in een andere methode ook wel de *maatschappijleerbrillen* genoemd. Waarom is het zo belangrijk dat leerlingen zich realiseren dat elk maatschappelijk probleem vanuit verschillende invalshoeken kan worden bekeken en dat ze die bovendien van elkaar kunnen onderscheiden? In elke discussie op televisie of in het café lopen die invalshoeken door elkaar.

Kortom: ondanks een paar kritiekpunten is deze nieuwe uitgave van *Team* een absolute aanrader. ■

*Anique ter Welle is als docent
Maatschappijleer verbonden aan het
Montessori Lyceum Amsterdam*

Invoering van Maatschappijwetenschappen

Op de Algemene Ledenvergadering werd door enkele leden bepleit dat het NVLM-bestuur een brief zou moeten sturen aan alle maatschappijleersecties op de havo/vwo scholen in Nederland. De brief zou docenten Maatschappijleer moeten oproepen zich in te zetten voor de invoering van Maatschappijwetenschappen op hun school. Bovendien zou het document met een dozijn tips voor een succesvolle invoeringsstrategie aan alle geïnteresseerden beschikbaar moeten worden gesteld – inclusief niet-leden. Het NVLM-bestuur is momenteel bezig om dit via e-mail te regelen.

Vernieuwde toelichting bij de eindtermen van het domein Massamedia (havo en vwo)

In december ontvingen alle scholen met het examenvak Maatschappijleer 2 een brief van de CEVO met de gewijzigde toelichting bij de eindtermen van het domein Massamedia vanaf 2006. In de brief schrijft de CEVO dat 'de wijzigingen niet van dien aard zijn dat zij gevolgen hebben voor de inhoud van de lesmethoden'. Het NVLM-bestuur vindt deze zin nogal misleidend. De meeste lesmethoden worden niet aangepast, maar in de toelichting op de eindtermen is wel degelijk een aantal wijzigingen aangebracht die tot andere vragen in het examen kunnen leiden. Het is dus van groot belang dat docenten in de examenklassen de nieuwe toelichtingen

goed bestuderen. Het bestuur heeft richting CEVO kenbaar gemaakt dat het niet gelukkig is met deze zin, en heeft de CEVO verzocht de scholen via een nieuwe brief op de reikwijdte van de wijzigingen te wijzen.

Teleblik

Teleblik is een online-bronnenbank met oud en recent radio-, televisie-, en filmmateriaal, afkomstig uit de archieven van Beeld en Geluid. Op dit moment heeft de bronnenbank circa 3.000 fragmenten. In de loop van 2006 wordt deze bronnenbank online beschikbaar voor het onderwijs via www.teleblik.nl. De NVLM zal binnenkort een lijst met televisieprogramma's samenstellen waarvan volgens ons in het maatschappijleeronderwijs gebruik zal worden gemaakt. Heeft u programma's of films die u graag online aan uw leerlingen beschikbaar zou willen stellen en is er een videoband die u al jaren met veel plezier gebruikt, maar die sporen van dat jarenlange gebruik begint te tonen? U heeft nu de kans dit programma online ter beschikking te krijgen! Mail de televisieprogramma's waarvan u in uw lessen veel gebruikmaakt naar Ingrid Faas (ingridfaas@gmail.com) of Hans Teunissen (hans_teunissen@hotmail.com). Zij verzamelen uw verzoeknummers en geven dat door aan *Teleblik*.

Bestuursvergadering

Begin maart heeft de eerste bestuursvergadering in de nieuwe samenstelling plaatsgehad. Als belangrijkste aandachtspunten van dit jaar ziet het bestuur: de aanpassing van het *Brondocument* (voor het mbo), de politieke besluitvorming rond het combinatiecijfer, de voorbereidingen voor de invoering van het vernieuwde

maatschappijleerprogramma (in havo/vwo) en de veldraadpleging als de Commissie Schnabel met haar nieuwe programma Maatschappijwetenschappen komt (eind 2006). Met twaalf leden en een aspirant-lid is opnieuw veel deskundigheid in het bestuur verenigd. Het bestuur zal zich ook dit jaar voor het vak inzetten en wil u daar ook zo snel mogelijk over informeren. Dat laatste gaat het handigst via de e-mail. Stuur u ons uw e-mailadres, als wij dat nog niet hebben (tstroobach@hotmail.com)?

Arthur Pormes

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@brokledede.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 020-6866972

e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com

Erik Cardinaals

ecardinaals@home.nl

Ingrid Faas

ingridfaas@gmail.com

Eric Jensen

eric.jensen@planet.nl

Hans van Kruijsdijk

h.vankruijsdijk@fontys.nl

Berend-Jan Mulder

b.j.mulder@efa.nl

Rob van Otterdijk

r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel

rexraats@planet.nl

Hans Teunissen

hans_teunissen@hotmail.com

Glenn Truideman

gmtruideman@home.nl

Adviserend voor de Tweede Fase

Gerard Ruijs

geruijs@planet.nl

Girorekening NVLM: 1889654

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van Het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Harold Drost, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, correspondent: Jeff Peck, New York, VS.

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Opmaak

Puntspatie, Amsterdam

Omslagfoto

Hollandse Hoogte

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail info@publiek-politiek.nl (bij ontwerp vermelden t.a.v. redactie M&P)

Abonnementsprijs M & P

€40,75 per jaar, Studenten €35,30, scholen

en instellingen €44,90. M & P verschijnt

acht keer per jaar. Losse nummers

€5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

Signalementen

■ Voorbeeldlesmateriaal

Met ingang van augustus 2007 wordt voor Maatschappijleer havo/vwo in het gemeenschappelijke deel een nieuw examenprogramma ingevoerd. De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) heeft aan Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) gevraagd voorbeeldlesmateriaal te ontwikkelen, zodat docenten zich al een beeld van dit nieuwe programma kunnen vormen. Op de Docentendag van 3 februari jongstleden, die door het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) en de NVLM is georganiseerd, is dit materiaal gepresenteerd. Het is van de internetpagina www.slo.nl te downloaden (ga naar: vo/vakken/mens en maatschappij/maatschappijleer/gemeenschappelijk deel). Daar vindt u het lespakket *Wat is Nederland voor een land?*. Dit pakket kent twee varianten: een docentgestuurde variant, waarin het materiaal is in korte teksten en bijbehorende opdrachten voorgestructureerd en een leerling-gestuurde variant, met meer open opdrachten. Ter ondersteuning is er ook docentenhandleiding die op beide varianten ingaat. Deze digitale vorm maakt het voor docenten ook mogelijk zelf in het materiaal te knippen en te plakken.

Voor vragen en opmerkingen: l.meijs@slo.nl.

■ Te gek

Met het nieuwe onderwijsproject *Te Gek* maken jongeren een expositie over *gek* en *normaal*. Veel jongeren krijgen direct of indirect met psychische problemen te maken, zoals depressieve gevoelens, automutilatie of eetstoornissen, maar ook mishandeling, armoede, echtscheidingsproblemen of psychische problemen bij ouders of anderen in hun omgeving. Leerlingen kunnen in een isolement raken doordat psychisch leed nog steeds teveel een taboe is. Het zou mooi zijn als de school een veilige omgeving is om er juist wel over te praten. Dat kan met het lespakket *Te Gek* waarmee jongeren leren om beter met psychische problemen van henzelf of in hun omgeving om te gaan.

Met het lespakket maken leerlingen in een (vakoverstijgend) project een expositie over psychisch ziek of gezond. De leerlingen werken aan een creatieve en informatieve bijdrage voor de expositie in de vorm van een gedicht, tekening, verhaal, interview of andere creatieve vorm. Het gaat vooral om de beeldvorming hierover. Elke school kan een bijdrage van leerlingen naar de redactie van de jongerenpagina www.zogeknogniet.nl zenden. Op basis van de inzendingen stelt de redactie een special samen van de digikrant *Benniegek*. Het project is bestemd voor leerlingen

in het voortgezet onderwijs en geschikt voor de onderbouw en (met enige aanpassing) ook bruikbaar in bovenbouw vmbo of havo/vwo. Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) en Stichting Pandora hebben gezamenlijk het nieuwe onderwijsproject *Te Gek* ontwikkeld. Het lespakket bestaat uit een docentenhandleiding, opdrachtkaarten, onderwerpkaarten en tien leerlingenboekjes *Te Gek* met tien gratis leerlingenboekjes van het onderwijsmateriaal *Wie dit leest is gek*, dat de leerlingen als bronnenmateriaal en voor aanvullende informatie kunnen gebruiken. Het gehele pakket is verkrijgbaar voor de speciale introductieprijs van € 22,75. Zo lang de voorraad strekt!

Zie voor meer informatie: www.zogeknogniet.nl.

■ Vooruitgang en verval

Tijden van optimisme en pessimisme wisselen elkaar af. Daarbij zijn steeds vooruitgang en verval in discussie. Goed en kwaad groeien in de geschiedenis samen op, zoals het graan en het onkruid op de akker.

Hoe heeft het denken over vooruitgang en verval zich in de loop van de eeuwen in Europa ontwikkeld? Dat is de vraag die in het boek *Vooruitgang en verval*. *Denkers over geschiedenis en toekomst*, van de politicoloog Andries Hoogerwerf centraal staat. In een boeiend panorama worden vooruitgang en achteruitgang op verscheidene gebieden belicht: kennis, gelijkheid, vrijheid, gemeenschap, verscheidenheid, democratie, moraal en religie.

Het boek bevat tot nadenken inspirerende beschouwingen voor iedereen die zich de vraag stelt waarheen de mensheid op weg is. Aan de hand van grote Europese denkers uit meer dan twintig eeuwen maakt de lezer een reis door de tijd, langs toppen van bergen.

Meer informatie: www.damon.nl.

Het volgende nummer van Maatschappij & Politiek verschijnt op 6 juni.

